

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie
Bakalářská práce

Agresivita dětí a mládeže mladšího školního věku

Autor:	Soňa Ruibarová
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Forma studia:	kombinovaná
Vedoucí bakalářské práce:	Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.
Datum:	30.3. 2012

Prohlašuji, že jsem na této práci pracovala samostatně a používala zdroje a literaturu uvedenou v citované literatuře.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne 30.3. 2012

.....
Soňa Ruibarová

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení práce, užitečné konzultace a inspiraci. Poděkování patří také všem pedagogickým pracovníkům za ochotu a pomoc při sběru dat.

ANOTACE

Název: Agresivita dětí a mládeže mladšího školního věku

Bakalářská práce se zabývá problematikou agrese a agresivity dětí mladšího školního věku.

Teoretická část je zaměřena na vymezení základních pojmů a charakteristiku agrese a agresivity. Konkrétně se zaměřuje na projevy agrese a faktory ovlivňující agresivitu a konečně na prevenci a nápravu této problematiky.

Praktická část analyzuje výskyt agrese mezi žáky 4. a 5. ročníků. Cílem práce bylo, na kolik dětí mladšího školního věku vnímají tuto problematiku a na kolik jsou schopny jí usměrňovat.

Klíčová slova:

agrese, agresivita, projevy, vlivy, prevence

ABSTRACT

Title: Aggressiveness of children at lower primary school

The bachelor thesis deals with the issue of aggression and aggressiveness of children at lower primary school.

The theoretical part is aimed at description of the basic terms and at characteristics of aggression and aggressiveness. In detail it is focused on aggression's manifestation and factors that influence children's aggressiveness. Among other things prevention and correction of these issues are suggested.

The practical part is analysing presence of aggression among children at the fourth and fifth grade of primary school. The aim of the bachelor thesis is to find out to which rate children are aware of this issue and whether they are able to deal with it or not.

Key component:

aggression, aggressiveness, exhibition, influence, prevention

OBSAH:

TEORETICKÁ ČÁST	7
ÚVOD	7
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	9
1.1 Obecné pojmy související s tematikou	9
1.2 Agrese a agresivita a její vymezení	11
1.3 Stupnice agresivity	12
1.4 Projevy agrese	13
2 BIOLOGICKÉ A SOCIÁLNÍ KOŘENY	16
2.1 Agrese jako biologická výbava	16
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ AGRESIVITU	18
3.1 Biologický aspekt	18
3.2 Vliv rodiny a výchovy	20
3.3 Škola.....	23
3.4 Vrstevníci.....	24
3.5 Masmedia	25
3.6 Jídlo.....	27
3.7 Hluk	28
4 VÝVOJOVÁ SPECIFIKA AGRESIVITY	29
5 PREVENCE A NÁPRAVA	33
5.1 Rodina.....	33
5.2 Podpora učitele	34
5.3 Spolupráce s odborníky.....	35
5.4 Využití volného času	36
5.5 Hry na zvládnání agrese	37
PRAKTICKÁ ČÁST	40

6	CÍLE BP	40
6.1	Předpoklady k ověření:	40
6.2	Kvantitativní výzkum- dotazník.....	43
6.3	Výzkumné vzorky	47
7	VÝZKUMNÁ ČÁST	50
8	OVĚŘOVÁNÍ PŘEDPOKLADŮ	75
9	ZÁVĚR.....	77
10	POUŽITÁ LITERATURA:.....	78
10.1	Internetové zdroje:	79
11	SEZNAM GRAFŮ A TABULEK:.....	80
12	PŘÍLOHY:	82

Teoretická část

Úvod

„Jestli lze o některém tématu v dobrém slova smyslu říci, že je potřebné a aktuální, tak je to právě problematika násilí.“ (Čermák 1999, str. 8)

Dějiny lidstva jsou násilím protkány už od nepaměti. Ve starověku bylo násilí běžným praktickým donucovacím prostředkem. Byla k tomu stvořena nejděsivější a nejbolestivější mučidla, jaká si člověk může představit a paradoxně lid, toto lidské utrpení trpěl, ba dokonce jej vyžadoval na veřejných shromážděních při křesťanských svátcích.

Člověk jednadvacátého století si s čistým svědomím řekne: To už je minulost, dnes už takové surovosti není nikdo schopen. Ale v tom se právě mýlí... Jednadvacáté století se honosí nálepkou „moderní humanitní svět“, jenomže co by pak znamenaly obě světové války (a tucty podřadných), co by byl holocaust a genocida a jiné aspekty? A existují další druhy násilí, které mohou být ovšem více zaobalené a latentní, avšak zato drastičtější a brutálnější.

A v takovém světě my žijeme a žijí v něm i naše děti. Co můžeme očekávat, když jim dáváme takový obraz o životních postojích? Nemůžeme se divit, že násilí vyvolává násilí a že drsný svět působí na mladé lidi zase jen krutostí a brutalitou.

U dnešních dětí stále více pozorujeme chování, které je možné označit za útočné, bojovné až agresivní. Tato agresivita narůstá a nikdo nemůže říct, kde je hranice tolerance, jaké chování je ještě společensky přijatelné a jaké již není. Na druhou stranu slyšíme, že tento společenský defekt je způsoben námi samotnými a naším životním stylem orientovaného na vlastní prospěch a materiální vlastnictví. Dnešní člověk totiž potřebuje určitou míru agresivity, chce-li se prosadit... A právě k tomu je i vychováván.

Zde narážíme na otázku, zda zvyšující se agresivita je problémem ryze rodinné výchovy, nebo překračuje rámec pedagogického kruhu.

Předem bych chtěla upozornit, že se budu snažit vyvarovat problematice šikany! Ačkoli je šikana silně spojena s agresivním chováním, mě bude zajímat výchozí podnět takového jednání. Na téma šikany bylo a bude psáno mnoho publikací a prací. Oblasti šikany a její projevy jsou různorodá a nekonečná. Označení pojmu šikany je velice nebezpečné, proto bych se ráda zabývala onou prvotní pohnutkou, která v lidech dřímá a může (ale i nemusí) vrcholit právě šikanou. Oblast mého zaměření se bude týkat výhradně agrese a agresivity, jejich příčin a důsledků.

Práce si klade za cíl nastínit, kde se u dětí mladšího školního věku bere ona latentní surovost a agresivita, jaké jsou příčiny jejich projevů a jak lze takové jednání korigovat a usměrňovat. V závěru bych chtěla zjistit, nakolik děti mladšího školního věku tento negativní fenomén vnímají a jak se k němu staví.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí- teoretickou a praktickou. V první části se budu snažit osvětlit pojmy a vztahy, jenž jsou potřeba k pochopení tohoto tématu. V praktické části se pokusím na základě dotazníků popsat existenci agresivity a její projevy a jak je agresivita žáky mladšího školního věku vnímána.

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Obecné pojmy související s tematikou

Agrese, násilí, zlo, útok, asertivita jsou pojmy v poslední době často a velmi volně používané. Problematiku tohoto tématu vidáme a slýcháme téměř denně. Tyto termíny jsou však často vázány na odlišné příčiny a projevy a mají mezi sebou určité vazby a kauzality.

Zlo

Petrusek (1994) říká, že pojem zlo je nepochybně nejobecnější pojetí problematiky, má spíše hodnotu filozofickou, teologickou až metafyzickou. Dále konstatuje, že každý člověk velice dobře ví, že se dopouští nějakého špatného činu, když páchá určité zlo. *„Kdykoli člověk páchá zlo, ví, že toto zlo páchá. Je schopen najít celou řadu různých verbálních, kulturních a pseudokulturních ospravedlnění svého jednání, ale vždycky ví, že porušuje určitou normu, která diferencuje dobré a zlé.,“* (Gál,1994, str. 85)

Násilí

Násilí je označováno jako podkategorie zla. Znamená určitou činnost, kdy záměrně působíme škodu nebo újmu, ať už na zdraví nebo majetku. Dříve se násilí spojovalo s vraždou či krádeží. Dnes má tento pojem širší číslu. Jde o násilí jako manipulativní prostředek, kdy donucujeme někoho, aby dělal, co si přejeme, aniž by to sám chtěl učinit.

„Na rozdíl od jiných, obecnějších pojetí násilí (kriminologický či sociologický přístup), které hodnotí násilí jako sociální fenomén s cílem zachytit a vysvětlit jeho stav, strukturu a dynamiku a příčiny násilí hledá v sociálních procesech, psychologický přístup chápe násilí jako patologický způsob interakce konkrétního jedince (skupiny) s okolím. Radíme sem všechny aktivity, pomocí nichž si jedinec či skupina (subjekt, aktér) vytváří a reguluje vztahy vůči sociálnímu okolí způsobem, který je vnímán jako agresivní a manipulativní.“ (Spurný 1996, str. 7)

Asertivita

Je to schopnost prosadit svůj názor. Je považována za důležitou komunikační dovednost. Vychází z latinského slova asserere, což znamená osobovat si něco, tvrdit to s jistotou. Jako český ekvivalent se používá sebeprosazování. Je to však až velmi přímočaré označení, vhodné by bylo například přiměřené sebevědomé jednání. (Novák, Kudláčková 2002 str. 26)

Hněv

Je chápán jako afektivní reakce na překážku při dosahování určitého cíle. Je to emoce, která v první řadě sloužila jako příprava na útok. Podle intenzity se rozlišuje rozzlobenost, hněv, zlost a vztek. Charakteristické při hněvu bývají obličejové grimasy, jež jsou drážděny parasympatickým a sympatickým nervstvem a skrytými či otevřenými útoky, většinou vůči osobám nám blízkým.

Útok

Ryze aktivní operace zaměřená proti někomu jinému. Především jde o čin vojenský či válečný. V širším pojetí se používá i v osobních a mezilidských vztazích, avšak označení činnosti jako útočné často podléhá subjektivnímu dojmu.

Agrese nebo agresivita?

Tyto dva pojmy bývají v našem jazyce často a nesprávně zaměňovány. Agresivita vychází z latinského slova aggressivus, tedy útočnost. Pohnutku agresivity má v sobě každý z nás. Agresivita je totiž predispozice k agresivnímu chování, je to charakteristický prvek každého jedince, často se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly. Jde o výbuch hněvu nebo naštvaní, které nemusí hned vést k násilí. Naproti tomu agrese, z latinského slova aggressio- výpad, útok, je už samotný čin, agresivní chování, jež je potřeba blíže sledovat, pochopit příčinu a vytvořit určitá opatření proti dalším případným projevům. Jedná se o základní definici. Agrese sama o sobě pokrývá celé spektrum projevů- lze jí pochopit jako

násilné narušení práv a svobody jiného člověka nebo také jako asertivní chování moderního člověka. (Martínek, 2009, str. 10)

Pedagogický slovník agresivitu vysvětluje takto (Pedagogický slovník, 1995):

1. Tendence projevovat nepřátelství ať už slovně nebo útočným činem.
2. Tendence prosazovat sám sebe, své zájmy a cíle bezohledně, nemilosrdně až brutálně.
3. Tendence ovládnout sociální skupinu, získat takové postavení, které umožňuje vnučovat jí určité názory, rozhodovat o její činnosti a osudu jednotlivých členů.

1.2 Agrese a agresivita a její vymezení

Zformulovat a vymežit správné znění definice agrese je téměř nemožné. Dalo by se dokonce říci, že určovat meze agrese je nelogické, jelikož nepokryje dostatečně celou škálu projevů, příčin, druhů a opatření. Agrese tak může nabýt podoby asertivního jednání, může být prostředkem k dosažení vlastního cíle, může sloužit jako metoda, jak získat moc nad ostatními lidmi nebo kontrolu nad situací. Jiný chápe agresi jako chování bez motivace, druhý jako účelné chování se záměrem ublížit druhému.

Správnému postoji k definici agrese se nikdy nedopracujeme, můžeme ovšem blíže specifikovat její druhy.

Nejčastějšími dvěma druhy agrese je instrumentální a emocionální. Instrumentální agrese, nebo-li také cílená, vede k dosažení vytouženého cíle. Zde vede agrese ku prospěchu. Je brán zřetel na všechny možnosti, avšak přesto se agresivní chování zdá být nejvýhodnějším jednáním k naplnění vlastního plánu. (Jako příklad zde můžeme uvést jednoznačně šikanu- u ní je agrese cílem i nástrojem.) Emocionální agrese (jinak řečeno hostinní) je výbuchem afektu a hněvu. Zde použijeme pro ilustraci například negativní snášení prohry. Dítě se nesmíří s konečným výsledkem a propadne zlosti. V takovém případě se doporučuje situaci neřešit hned, ale až po uklidnění jedince, třeba až na konci hodiny. Je však důležité přesně vymežit, co

dotyčný provedl a zač jej potrestáme. V tomto důsledku se rozdělují ještě další dvě a to agrese vědomou, kde si dotyčný uvědomuje důsledky svého jednání a agrese impulzivní, kde aktér jedná spontánně a nerozvázně.

Čermák (1999) se na rozdělení agrese díval z hlediska praktického: na agrese přímou a nepřímou a verbální a fyzickou agrese. Člověk někoho napadne přímo fyzicky (např. pohlavek, kopnutí, což se považuje za agrese přímou a zároveň fyzickou) nebo přímo verbálně (např. nadávky, zesměšňování, osočování). Projevem nepřímé fyzické agrese je pak například ničení majetku náležícího objektu agrese. Nepřímou verbální agrese představují například pomluvy, hostinní poznámky a žerty. Do této kategorie patří i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních u umělců pak v jejich dílech. (Čermák 1999, str. 11)

1.3 Stupnice agresivity

Edelsberger rozlišuje čtyři stupně agresivity, a to podle míry, kterou se agresivita vyznačuje:

- agrese bez vnějších projevů – v tomto případě probíhá agrese pouze v myšlení dítěte. Je velice zrádná, protože není vidět. Dítě se často samo nedokáže vyrovnat s negativními pocity a dochází k přejití na vyšší stupeň.
- agrese, která se projeví navenek – tento druhý stupeň se projevuje například nadávkami, výhrůzkami, posměšky, či hrubými výrazy
- agrese projevující se destruktivním chováním – zde se jedná například o rozbíjení předmětů, bouchání dveřmi, či úmyslné ničení okolní přírody
- fyzické napadení druhé osoby - čtvrtý stupeň je stupněm nejtěžším, protože se jedná o ohrožování zdraví jiného člověka

1.4 Projevy agrese

Obecně se dělí dle toho, na koho nebo na co je agresivní chování vztahováno, zda se jedná o násilnou činnost na neživém předmětu, na zvířeti, osobě či o násilí k sobě samému.

Projev agrese na neživou věc se zdá být nejmírnější a nejschůdnější. Jako agresi na neživý předmět se počítá i pouhé zlostné odhození žákovské knížky po zapsání poznámky, ale může vrcholit až vandalismem, jenž už překračuje zákonné normy. Problém nastává při ničení cizích věcí a jejich vyrovnání.

V českých domácnostech se nejednou roztříštily pokojové dveře z důvodu zákazu činnosti nebo nastolení domácího vězení. Tímto silným gestem dává dítě najevo svůj nesouhlas k (podle něj nespravedlivému) verdiktu a jako úlevu použije nepřiměřenou sílu při zavírání dveří. Co dělat v takovém případě? Řešit rozbité dveře fyzickým trestem nebo zpřísněním daného trestu? Ani tak-ani tak. Snažit se tomuto výstupu předcházet...

Při vybití agrese na neživou věc si můžeme vzpomenout na film *Císařův pekař a Pekařům císař. Králi Rudolfovi II.* (Jan Werich) při jakémkoli rozčilení je donesena skvostná váza, se kterou zlostně mrští o zem a tím se mu eventuelně vnitřně uleví. Po záměně dvojníka pekaře za císaře, je mu při případném rozčilení opět podávána váza, vyměněný císař však nepropadá výbuchům hněvu a skvostnou vázu ušetří. Zde je velmi vtipně a výstižně ukázán projev agrese na neživý předmět. Filmem můžeme žákům ukázat, že je nesmyslné rozbíjet a ničit věci, které nám od hněvu stejně neulehčí a jejich poškození bychom mohli později litovat.

Daleko vážnější je agrese směřovaná na živou bytost, myšleno na zvíře. Již v pravěku žil pes v blízkosti kolonizujících lidí, ovšem nebyl pokládán za kvalitního pomocníka při lovech nebo za domácího mazlíčka, jak bychom si představovali. Na jednom psovi z obytné kolonie ve střední Evropě se zpozorovalo přes třicet zlomenin. Z tohoto jevu se usoudilo, že zvíře v pravěku bylo pokládáno za objekt vybíjení zlosti a vzteku. Když se pračlověk něco nepovedlo, zkopal a zbil zvíře. To se přesto vrátilo k osadě,

jelikož tam mělo dostatek tepla a přísunu potravy. V dnešní době je toto chování nepřipustné a trestné. Jak vysoký je trest útoku na zvíře záleží na okolnostech a závažnosti případu.

Jedno z prvních drastických záběrů násilí na zvířeti se objevilo v říjnu 2007. Na internetových stránkách a v televizních zprávách bylo zveřejněno video, kde je v šílených křečích zaživa upalovaná kočka. Pachatelé brali tuto příhodu jako velkou legraci a zábavu. Případ skončil odsouzením teenagerů na čtyři měsíce s roční podmínkou. Jeden z bratrů v době činu ještě neměl ani 15 let.

Otázkou zůstává, je-li takový trest přiměřený? Skutečně je několik měsíců za mřížemi dostatečný trest proti páchání násilí na zvířatech, není potřeba více radikálních opatření, aby se této brutalitě předcházelo? Proč vlastně mladí lidé vyhledávají zábavu v brutalitě a násilí páchaném na zvířatech?

Smutné bývají případy sousedských sporů, kdy se konflikty otočí v útok na domácího mazlíčka. Příčiny jsou banální, např. hluk, zápach, nedovolené vniknutí na pozemek atd. Agresor si vybije zlost na milovaném sousedově tvorů. Ztráta blízkého, byť zvířete, nás raní více než soudní spory či přímé násilí, agresor ví, že udeří takřkajíc do černého.

Jednou z cest, jak předcházet takovým nepřiměřeným výbuchům agrese, je pořídit dítěti domácího mazlíčka. Ať už je to drobný křeček, němé rybičky, roztomilé štěně, obrovský kůň nebo třeba výstřední velbloud. Je dobré, aby tímto způsobem získalo dítě potřebné pouto k živým bytostem a vážilo si jejich existence stejně tak jako své vlastní. Naučí se tím nejen pečovat o druhé, ale utvoří si vztah, jenž ho bude naplňovat a vést k zodpovědnosti.

Kdy je vhodné pořizovat dítěti mazlíčka, není přesně dáno- platí čím dříve, tím lépe. Dítě v útlém věku, jenž je od malička obklopeno zvířaty, mívá k zvířatům daleko silnější pouto i v dospělosti, než dítě, jemuž byl mazlíček přiveden až v pozdějším věku.

Další podobou agrese je poškozování vlastního těla- sebedestrukce. Mírnou formou je tzv. onychofagie- okusování si nehtů a kůžičky kolem nich. Je považována za projev nervozity a psychické lability, které jsou

vyvolány nejistou situací. U žáků na prvním stupni základní školy bychom proto měli pozorovat upravenost prstů a nehtů, ačkoli tento projev může pramenit i z mírného stresu, jako je smrt křečka. Za závažnou formu je pokládáno sebepoškozování. Tato forma násilí je úzce spojena s psychickou deviací, jedinci jsou nemocní a sobě (a nejen sobě) nebezpeční, je důležité vyhledat pomoc a podstoupit léčbu.

Sebepoškozování neboli automutilace označuje chování se záměrem poškozování vlastního těla bez vědomého záměru zemřít. Za sebepoškození se počítají jak tetování nebo piercingy, tak poruchy příjmu potravy, užívání alkoholu a návykových látek a stejně tak typicky známé řezné rány, popáleniny, bití, škrábance, požívání chemikálií, léků či předmětů. Ukázalo se, že k tomuto nebezpečnému, avšak moderní trendu ublížení si inklinují hlavně mladiství závislí na internetu. Na internetových stránkách jsou volně přístupné návody a postupy k navození euforie prostřednictvím automutilace. Tyto postupy tvrdí, že vzniklá bolest přehluší bolest fyzickou. Při pocížení bolesti mozek začne produkovat endorfiny, a tak z dotyčného jedince spadne stres a úzkost. Je velmi komplikované tyto webové stránky vypátrat a stornovat, neboť internet je nespoutaný svět sám o sobě, ke kterému mají volný přístup i malé děti.

Nejzávažnější způsob vybití si vzteku je násilí na druhé osobě. Nemusíme však mluvit jednoznačně o šikaně... Pětadvacetiletý muž z Českobudějovicka byl uznán vinným z vraždy dvouměsíční dcery. Obžalovaný dceru udeřil proto, že měl vztek na svou partnerku, s níž se předtím pohádal. Případ se odehrál 31. prosince 2009.

Násilí páchané na druhé osobě je nejkrajnější zločin vyvolaný návaly agrese. Toho se dopouštějí jen psychicky narušení lidé nebo lidé jednající v silném návalu emocí, který nezvládli potlačit. Česká justice tyto zločiny trestá výjimečnými sankcemi a často je delikventovi přisouzena i klinická léčba.

2 Biologické a sociální kořeny

Tato kapitola nám odhalí, jaké jsou lidské kořeny agrese. Kde pramení agresivní chování lidí a proč příroda vůbec dopustila, aby se pud sebezáchovy vyvinul v tak vyhrcoené chování?

2.1 Agrese jako biologická výbava

Kořeny agrese vedou hluboko do naší biologické výstavby. Agresivní chování zvířat sledují zoologové a poukazují na shodné prvky agresivního chování mezi zvířaty a lidmi. Dodnes se vedou spory mezi biology a sociology, zda je agresivní chování naučené nebo vrozené. Na jedné straně stojí zastánci dědičnosti, jenž hledají spojitosti mezi zvířecím a lidským chováním, na straně druhé zastánci výchovného stanoviska, kteří odkazují na zvířata vyšlechtěná člověkem speciálně k násilnému chování (kur bojovný, býci na zápasy). Obě tyto teorie mají doložitelné a logické důkazy o své pravdivosti. A proto je potřeba se na problematiku agrese a agresivity podívat z obou přístupů...

Gál (1994) ve své publikaci uvádí poznatky zoologa Veselovského , který tvrdí, že agresivní chování u zvířat nemá jenom negativní dopady, ale bývá velmi důležité pro zachování druhu nebo jedince. Proto se vůbec agresivní chování vyvinulo. Známe ho prakticky u všech druhů zvířat.“ (Gál, 1994, str. 74)

Můžeme říci, že agresivní chování má de facto obranný charakter. Je to instinkt, který chrání naše teritorium a tím vlastně sebe samu. Tímto obranným instinktem nemůže vzniknout (např. v tropech u vodního zdroje) přehuštní živočichů na jednom místě, zatímco v sousední končině by bylo pusto. Dalo by se říci, že se jedná o prospěšný hygienický pohled agresivního chování. Dalším pozitivním příkladem je sociální hierarchie. Gál (1994) píše, jak dánský venkovský učitel Sheldrug Erbe analyzoval chování slepic. Zjistil, že slepice stojící na vrcholu pyramidy bude útočit vždy na slepici v žebříčku

hned pod ní. Tedy slepice alfa bude klovat slepici betu, nikdy slepici omegu. Tím bychom mohli říci, že slepice alfa se nepřímo zastává slepice omega.

Agresivní chování lze pozorovat u všech živočichů, a tedy i u člověka. Proč se však lidská agrese objevuje ve větší, brutálnější a častější míře, než u zvířat? Můžeme odpovědět docela jednoduše: je to tím, že je nás víc. Žádný jiný živočich na zemi nežije v takové hustotě jako právě člověk. Člověk se považuje za tvora nezávislého. Ale kde je ta hranice mojí svobody, aby nenarušovala svobodu druhého? Pokud by měl člověk něco v moderní demokratické společnosti ctít, pak je to základní elementární zásada, že tvoje svoboda je hranicí mojí svobody. Nikdo totiž nemá právo poškozovat blaho druhých. Toto je zcela přirozený a oprávněný rámec každého jedince na planetě, v němž může projevat svou agresivitu, aniž by poškodil druhé.

Říká se, že člověk je zvíře onemocněné rozumem. Právě rozum odděluje člověka od skupiny zvířat a právě rozum mu umožňuje rozhodovat nejen za sebe, ale i za druhé. Disponuje tímto darem často nerozumně a prostopášně. Příroda vybavila zvířata pudy, které regulují jejich agresivní mechanismy a vytváří tak společenství jako životaschopný, reproduktivní a rozvíjející se systém. V momentě, kdy se do hry vloží konkurence, přestávají tyto mechanismy fungovat a nastává něco silnějšího- boj. A právě tato přeměna převážila u člověka. Někdo může namítnout, že u lidí je tomu přeci jen trochu jinak. Rozum také lidem umožňuje upoutávat se na vyšší principy jako jsou normy, hodnoty a kultura. A paradoxně právě tyto vyšší principy vedou lidské soužití k agresivnímu chování a brutalitě. Ať už se jedná o skandovaný potlesk nebo (sebe)obětování ve prospěch vyšší moci. A vlastní racionalita nám neumožňuje své projevy regulovat a řídit. Jakoby nás příroda sama trestala tím, že člověka vybavila rozumem.

3 Faktory ovlivňující agresivitu

- a) genetická výbava
- b) rodinná výchova
- c) vrstevníci
- d) škola
- e) media
- f) další činitelé (jídlo, hluk, tělesná a duševní zátěž)

Tyto a další determinanty se podílejí na komplexním vytváření osobnosti dítěte, a proto jsou významnými faktory v projevech agrese dítěte. Jedinec přebírá určité vzorce chování, která vidí kolem sebe, přijímá je jako model správného jednání v dané společnosti, aniž by sám věděl, zda jsou morálně přijatelné či neakceptovatelné.

3.1 Biologický aspekt

Pokládáme si otázku, do jaké míry ovlivňují genetické dispozice projevy agrese. Jsou-li vůbec nějaké předpoklady vedoucí k agresivnímu a násilnému chování, zda existuje nemoc, nádor či abnormalita chromozómu, která vyvolává nežádoucí chování?

Ano. Můžeme říci, že existují určité souvislosti mezi genetickou výbavou a agresivitou jedince. Lze ji kompenzovat výchovou a naplněním volného času, ale v jedinci zůstává zakódována a projeví se v okamžiku, jenž bývá roznětkou výbuchu. Jde spíše o nerespektování pravidel a norem společnosti, než o přímé cílené ublížení druhému.

Agresivní chování je často spojováno s poruchou pozornosti s hyperaktivitou ADHD (Attention Deficit Disorder with Hyperractivity). Takto diagnostikovaných dětí v poslední době přibývá. (Zdá se mi, že tato diagnóza se stává v současnosti populární. Dítě necharakterizuje všechna specifika ADHD a přesto je mu tato analýza přiřčena - viz. případ devítiletého autistického žáka L.K. z Moravských Budějovic, kterému byla připsána diagnóza ADHD, přičemž L. nezvládá ani základní hygienu, ani

běžnou komunikaci, inteligencí se nachází ve středně těžké mentální retardaci, kde se o hyperaktivitě nedá mluvit).

Jedním vzácným onemocněním s vlivem na agresi může být tzv. Lesch-Nyhanův syndrom, objevující se u mužů s vrozeným enzymatickým deficitem. Jedná se o neuromuskulární (neuro svalovou) poruchu, které se projevuje mj. okusováním vlastních částí těla, ale objektem může být i jiná osoba. Ublížení v tomto případě není záměrné, pacienti většinou bývají mentálně retardováni.

Chromozomální hledisko: „Ve výzkumech se opakovaně ukazuje, že jedinec chromozomálním karyotypem XYY má sklon k agresi. Nadbytečný chromozóm Y bývá spojován nejčastěji s antisociálním a agresivním chováním mužů. ... Bylo zjištěno, že ve vězení se poměr karyotypů XYY ke karyotypu XY pohybuje od 1:35 do 1:100, zatímco u normální populace je tento poměr 1:550. (Court-Brown, 1968, Shah 1970, podle Geena, 1990) (Čermák, 1999, str. 17.)

Další souvislosti agrese s výskytem nadbytečných chromozómů u mužů XYY, u žen XO (jeden chromozóm chybí) nebo XXX nebyly podloženy.

Daleko větší pozornost si zaslouží hormonální hledisko. Vědci tvrdí, že zvýšená sekrece testosteronu vede k násilnému a agresivnímu chování, avšak kastrace mužů a užívání medikamentů tento jev nepotlačuje. Stejně významné je to i u žen. V předmenstruačním období se snižuje hladina progesteronu, což zvyšuje poměr estrogenu a potvrzuje se, že zvýšené množství progesteronu, stejně jako např. prolaktinu vede k impulzivnímu chování, dráždivosti a agresi. Je jasné, proč matky tak horlivě a dravě chrání své mládě. Jejich tělo vyvolává hormon, jenž je nutí k nutné obraně tzv. mateřské agresi, což je jeden z druhů agrese- tj. reakce matky v situaci ohrožení jejího dítěte.

Co můžeme s jistotou tvrdit je to, že agresi ovlivňují určité neurotransmitery nervosvalových synapsí (vzájemné spojení neuronů, kdy jeden přebírá informaci z druhého). Podle typu receptorů může mít transmitter buď excitační (budivé) nebo inhibiční (tlumivé) účinky. Mezi ně řadíme acetylcholin (Ach)- nachází se v hipokampu jako součást limbického systému spojeného s emocemi, pamětí, motivacemi a učením, dále nonadrenalin (NA)- produkován v mozgovém kmeni, ovlivňuje naši náladu,

gamaaminomáselná kyselina (GABA)- má inhibiční účinky, dopamin (DA)- snižování jeho hladiny redukuje agresivní projevy, serotonin (5HT)- má vliv na emotivitu, málo sirotininu vede k depresím.

3.2 Vliv rodiny a výchovy

Dítě nepřichází na svět v podobě tzv. tabula rasa (nepopsaný list papíru), jak si spousta lidí myslí. Má v sobě určitou duševní genetickou dispozici, která má více či méně násilné sklony. Je otázkou výchovy, pochopení a podpory jedince, do jaké míry se agrese projeví a jaké bude mít důsledky.

Agresivní genetická výbava dítěte je vrozená a tudíž neměnná, ovšem pomocí správné výchovy a nastolení pravidel, jenž bude dítě respektovat, lze agresi regulovat a tlumit. Vlivem výchovy přebíráme první poznatky a vzorce chování i myšlení..

Pro dítě mladšího školního věku je nejdůležitější uspokojování vlastních potřeb. Pokud je toto uspokojení nedostačené, uchyluje se k způsobům, kterými na sebe upoutá potřebnou pozornost. A jelikož ještě nemají dostatek zkušeností se společenským chováním, bezmyšlenkovitě kopírují reakce lidí kolem sebe, aniž by si uvědomovaly, zda jsou vhodné či nikoli. Jde tedy o vlivy rodinných příslušníků, vrstevníků, v neposlední řadě i z televizních obrazovek, jenž na dítě působí. Toto zkopírované chování vnímají jako správné, poněvadž jim přinese žádaný efekt, v jejich případě pozornost.

Pokud chceme agresivní dítě jakýmkoli způsobem usměrnit a chránit před sebou samým, je nejdůležitější jej pochopit. V první řadě bychom se tedy měly zaměřit, jaké potřeby dítěti uspokojovat.

Americký psycholog Abraham Maslow sestavit v polovině 20.století žebříček hodnot a potřeb, o němž můžeme říci, že je dodnes aktuální a platný. Lze si jej představit jako trojúhelník, při čemž základnu tvoří potřeby biologické udržující nás při životě, tj. jídlo, pití, teplo, sex, řeč. Na druhém stupni stojí pocit životní jistoty a ochrany; na třetím místě je láska, sounáležitost, navazování kontaktů a být společensky začleněn. Na předposlední čtvrtý stupeň řadíme potřebu úcty, postavení, prestiže,

respektu, důvěry a sebejistoty a nejvyšším pátým stupněm je seberealizace-
potřeba být sám sebou. Dítěti je třeba nabídnout vše z Maslowova žebříčku
hodnot, nejlépe v pořadí, v jakém se nabízí. Dítě v mladším školním věku je
náhylné vedle biologických potřeb také na pocitu bezpečí a sounáležitosti.
Musí poznat pocit uznání vedoucí k zvýšenému sebevědomí a víře k sobě
samému. Dítě by mělo nabrat dojem, že je pochopeno a bráno jako
individuální bytost.

Řádná výchova všechny tyto aspekty bere na vědomí a snaží se je
dítěti více či méně stimulovat. Kde tyto potřeby chybí nebo jsou
nedostatečné, je dítě odkázáno na vlastní nezkušený rozum a tak se uchyluje
k abnormálnímu chování, které je buď výrazně plaché a uzavřené nebo
extrémně energické a radikální.

Jak už jsme řekli, vlivem výchovy nelze agresi tlumit, ale usměrňovat.
Výchovou rozumíme záměrné působení na psychiku jedince, utváření jeho
osobnosti a učení ho určitým hodnotám, normám a pravidlům. Tedy to, co
dítě přebírá od rodiny, přijímá jako neměnný vzorec. Záleží tedy na rodičích,
jakou podobu tento vzorec bude mít.

Je jasné, že tam, kde neexistují vzájemné harmonické vztahy mezi
členy rodiny a vzájemný soulad, nemůžeme očekávat kvalitní výchovný
výsledek. K takto neefektivním výchovám inklinují rodiny s nevhodnými
výchovnými styly.

Mezi ně se řadí rodinné výchovy:

- autoritativní- kde rodiče vyžadují na dítěti vysoké nároky, důsledkem
může být jednak extrémně pasivní dítě, jednak dítě silně agresivní
- nedostatečná rodinná výchova- často u alkoholiků nebo podnikatelů,
kteří se nevěnují dítěti, to má pak pocit nezávislosti, nemá žádný vzor,
dochází k častým konfliktům s jinými dětmi
- laxní rodinná výchova- projevy dětí nemají u rodičů žádné odezvy, ani
pochvalou ani trestem, děti jsou pak nevyzrálé
- pedocentrická - dítě je středem pozornosti, dělá si, co chce, má problémy
se začleněním do kolektivu
- perfekcionalistická - zde rodiče přenášejí vlastní ambice na dítě bez
ohledu na jeho dispozice, dítě při neúspěchu strádá, nedochází k rozvoji
zdravé sebedůvěry

- hypersenzitivní - tzv. opičí láska, dítě je hýčkané, vede k tomu, že nemá vůli překonávat překážky, dítě má problémy se začleňováním do kolektivu
- zavrhuující - např. v rodinách s postiženým dítětem, dítě rodiče odmítají a odstrkují ho, mají pocity zatrpklosti vůči dítěti
- Degradující - zesměšňování dítěte, snižování jeho sebevědomí, dítě si hledá cestičky k podvodům, aby dokázalo, že to zvládne
- Preferující - např. upřednostňování jediného syna před dcerami
- Merkantilní - znamená rodinu, kde je dítě opláceno bez jakéhokoli důvodu, nezná hodnoty, vzniká sobectví a lakota
- brutální rodinná výchova- kde se jako prostředek využívá duševního i fyzického násilí, dítě má trvalé následky a někdy není ani schopno tento problém odhalit. Jelikož tresty bere jako součást rodinného žití a přijímá je dobrovolně. Myslí si totiž, že je trestáno oprávněně a rodiče mají proto právo jej potrestat.

Všechny tyto rodinné výchovné styly vedou k určitým deliktům nesprávného chování. Otázkou ale zůstává, do jaké míry mají vliv na agresi dítěte. Jednoznačnou odpověď nedostaneme, jelikož každé dítě se s chybnou výchovou vypořádá jinak. U někoho se může jednat o hrubé, agresivní chování u jiného je vyjádřeno netečností a pasivitou až lhostejností.

Chceme-li výchovou dosáhnout kladných výsledků v oblasti agresivity dítěte, je třeba mu stanovit určitá pravidla a hranice.

Nejúčinnějším prostředkem se jeví motivace. Když je dítě správně motivováno, máme z části vyhráno. Motivace je silná pohnutka umožňující rychleji a snáze dosáhnout cíle a překonat překážky. Díky této motivaci určíme dítěti rázný řád a režim fungující na principu „něco za něco“. Motivace v tomto směru tedy nabírá podoby jakési odměny za vykonání určitého výkonu nebo naopak překonání určitého návalu emocí.

Nejrychlejší odměnou se nám můžou zdát sladkosti a cukrovinky, ale tyto laskominy nemají dlouhotrvající efekt. Dítě pokyn vykoná s vidinou brzkého cumláni lízátko a nebere v úvahu podstatu celého úkonu. Pokud chceme dítěti vytvářet trvalejší rámeček vzorce „něco za něco“, musíme mu nabídnout něco přitažlivějšího, co ho zaujme na delší dobu, co ho baví, po

čem touží, co si přeje. Nejde vždy o hmotné věci, drahé dárky a spotřební zboží. Někdy si dítě přeje prostou pozornost rodičů a strávení s nimi chvíli volného času, touží po přečtení pohádky na dobrou noc, kterou mu lhostejní rodiče nikdy nečetli nebo sní o společných rodinných večeřích u jednoho stolu.

Ze všeho nejdřív je tedy zapotřebí si s dítětem promluvit. Poslechnout si jeho trápení, přání a potřeby. Vytvořit mu (ale také sobě) určitý režim, kde vybijí svou agresi a při pozitivním vyrovnání hněvu ho něčím odměnit.

3.3 Škola

Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce se mění se změnami společenských potřeb. Stala se místem socializace žáků, podporujícím jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravujícím je na život osobní, pracovní a občanský.

Socializační funkce školy spočívá ve vytváření rolí, které mají význam nejen ve školním prostředí, ale i ve veřejném životě mimo školu a v profesní oblasti. Dítě si zde utváří samo o sobě určitý obraz, učí se pravidlům chování ve formálních a neformálních skupinách, vytváří si názory na jiné lidi a na základě nich se od některých rolí distancuje.

Důležitou roli hrají vztahy mezi školou a rodinou. Dítě si přebírá stanovisko ke škole od rodičů. Považují-li rodiče školu za zbytečnou, promítá se toto stanovisko i do práce dítěte. Ovšem pokládají-li rodiče školu za nezbytnou pro život a výchovu, dohlížejí řádně, zda jejich potomek řádně plní úlohy, pak i dítě přebírá tento postoj jako fakt, o kterém nelze pochybovat.

Dalším faktorem, jenž hraje důležitou roli, je vztah učitele a žáka. Do této spojitosti chce nebo nechce vstupuje i osobnost učitele. Nelze pochybovat o tom, že osobnost přímo i nepřímo ovlivňuje žákův postoj k učení, škole a vzdělávání. Ta spočívá v odbornosti, ale také zralosti, zkušenosti a charakteru. Správný učitel má být kvalitní vyučující a vychovatel, ale také „kamarád“, kterému se žáci nebudou bát svěřit se se svými potížemi a problémy a zároveň ke kterému budou mít respekt a úctu.

Každý učitel má tak svůj styl, ten žáci podvědomě napodobují v mezilidských vztazích:

- ⇒ autokratický styl: vyznačuje se příkazy a tresty a malým porozuměním pro potřeby dětí, zvyšuje agresivitu ve skupině, žáci se stávají závislími na pochvale, snaží se poutat na sebe pozornost, při konfliktu dochází k dezorganizaci skupiny
- ⇒ liberální styl: neklade na žáky prakticky žádné požadavky, vykazuje nejnižší výkon, pozornost žáků bývá roztříštěna, povaha žáků se nevyvíjí, na citlivější děti tedy může dominantní či autoritativní učitel působit takovým způsobem, že se chovají uzavřeně nebo naopak agresivně
- ⇒ demokratický přístup: je hodnocen jako nejvýhodnější pro skupinu i jednotlivce, skupina má dobrou kázeň, dochází v ní ke společnému řešení problémů

3.4 Vrstevníci

Nástup povinné školní docházky vede mj. k tomu, že se dítě dostává do určitého kolektivu, který ho ovlivňuje a utváří jeho postoje a hodnoty. Na dítě však nepůsobí pouze spolužáci, ale také děti, s nimiž se stýká v zájmových kroužcích, sportech, volném čase, nebo jen tak na ulici či obchodě. S každým takovým vrstevníkem udržuje jinou formu přátelství a komunikace.

Každá vrstevnická skupina je nedílnou součástí života dítěte. Skrze tuto skupinu dochází k výměně názorů, pocitů a osvojování si určitých vzorců chování. V rozmezí věku postupně přejímá nové sociální role a osvojuje si sociální mechanismy. Často se mění a transformují hodnoty a normy stanovené rodinou. Potřebují si dokázat vlastní nezávislost odvržením standardních sociálních norem a experimentováním, které překračuje běžné sociální normy, a to symbolickým nebo fyzickým útokem proti obecně uznávaným hodnotám. V mírnější formě oblečením, účesem a v horším případě vandalismem a agresí. Dítě tak podstupuje výrazným procesem nápodoby, jenž se promítá do vztahů k rodičům, pedagogům, ale i k dřívějším kamarádům. Stává se, že vrstevnická skupina vyvíjí nátlak na

dítě špatným směrem a jedinec se tak dostává do styku se sociálně patologickými jevy, jako je kouření, záškoláctví, vandalismus a šikana.

Jiným projevem negativního působení vrstevnické skupiny je totální izolace dítěte od této skupiny. Tento případ může nastat v nesouladu s charakterovými vlastnostmi jedince, mezi které patří například plachost či útočnost. Dítěti vyloučenému z kolektivu nastávají dvě možnosti- buď zůstává samo, nebo (a to zejména u jedinců se zvýšenou agresivitou) zakládá vlastní sociální skupinu, kde se právě na základě svých „nedostatků“ stává vůdcem skupiny, čímž je posilováno jeho sebevědomí a dochází k růstu agresivity.

3.5 Masmedia

Můžeme bez pochyby říci, že televize je nemocnějším ze všech medií. Proto by se na ní měl brát největší zřetel. Televizní vysílání není samo o sobě škodlivé, jen je zapotřebí toto nebezpečí rozpoznat a vyvarovat se mu. Dítěti, které sleduje odpolední akční seriály, by se mělo vysvětlit, jak to s agresivitou a násilím v televizi skutečně je. Vědci se domnívají, že pokud je dítěti vysvětleno, co je dobré, a co zlé, sám tyto rizika rozpoznává i na televizní obrazovce a jejich negativním účinkům se vyvaruje.

Sledování televizních programů je dětmi a mladistvými vyhledáváno až do té míry, že tvoří významný způsob trávení volného času, a dokonce nabývá takových rozměrů, že upozaďuje ostatní zájmové aktivity. Z výzkumu zaměřeného na zhodnocení času stráveného dětmi ve věku 12 let před televizní obrazovkou- celkem bylo zkoumáno 5000 dětí z dvaceti tří zemí světa- vyplývá, že 93% respondentů sleduje televizi alespoň tři hodiny denně. (Kunczik 1995, str. 220). Sledování televize dětmi má ve vyspělých zemích stále vzestupný trend, potvrzený i u nás Sakem (1996), podle jeho průzkumu významně klesl mezi roky 1982- 1996 zájem mladistvých o četbu novin, časopisů a knih, o návštěvy výstav, divadel a galerií a také o aktivní sportování. (Matoušek, Kroftová 2003, str. 272)

V rámci Television Violence Monitoring Projekt, uskutečněného v letech 1995-1997, bylo shledáno, že 61% televizních programů obsahuje určité formy násilí; pouze 4% z těchto programů vyzdvihovala též

antinásilnické formy postoje 43% násilných scén zobrazovalo násilí jako legraci, případně humor byl spojen s hlavní postavou, která se násilí dopouštěla. (Kunczik 1995, str. 225)

Například 26% považuje za svůj životní vzor právě hrdiny z akčních filmů. Jsou to akční hrdinové používající násilí coby „legitimního“ prostředku pro své činy, kteří jsou hodnoceni jako úspěšní a jsou přijímáni za vzor chování. U dětí a mladistvých uvedené důsledky vyplývající z nebezpečí televizního násilí platí o to více, neboť představují publikum, které přijímá jeho prezentaci bez kritického zpracování a jen obtížně je schopno jeho negativnímu působení čelit. (Kunczik 1995, str. 223)

Existuje množství studií (jejich přehled dodává Murray, 1995) dokládající, že již velmi malé dítě, dokonce už roční, dokáže napodobovat to, co vidělo v televizi. Např.: kreslené seriály, v nichž se postavy chovají agresivně, zvyšují celkově fyzickou aktivitu dětí v mateřských školách a zvyšují agresivitu vůči ostatním dětem i vůči hračkám. Jako kontrolní skupina byly v těchto pokusech použity děti ve stejné době sledující prosociální programy nebo programy z hlediska předváděného násilí neutrální. V odborné literatuře se už zabydlel termín „pondělní syndrom“ označující zvýšenou agresivitu dětí ve školkách a ve školách, který je oprávněně vykládán jako odreagování agresivity, jíž se děti nabily během víkendu z televize. (Matoušek, Kroftová 2003, str. 275)

Jak uvádí Matoušek a Kroftová (2003), tyto studie potvrzují i Canterwall, z roku 1992. Ten tvrdí, že časté sledování filmového i zpravodajského násilí v době dětství a dospívání, zvyšuje násilnou kriminalitu dětí s odstupem času deseti až patnácti let. Mladí pachatelé násilných trestních činů v USA podle Canterwalla přiznávají, že čtvrtina až třetina akcí, za něž byli trestáni, byla přímo inspirovaná tím, co předtím viděli v televizi.

Abychom televiznímu vysílání nekřivdili, existuje i spousta pořadů s výchovným charakterem. Jsou to různé pohádky a pořady pro děti. Tento repertoár je dětmi často vyhledáván, podbízí jim totiž určité hodnoty a postoje, jenž využijí v praktickém životě a osvojují si vzorce chování společností požadované.

Za určitý druh masmedia je považován i internet. Internet může být dobrý pomocník, ale špatný sluha. Prostřednictvím něho lze získat spoustu potřebných informací, ale může být také nástrojem zvyšující dětskou agresivitu. Například pomocí různých sociálních sítí si dítě může nezávisle vyměňovat názory, aniž by věděl, kdo sedí na druhém konci. Dítě má tendenci tyto názory přebírat a experimentovat s nimi. Je to tedy jistá forma komunikace, která nese velké riziko, které může zvyšovat agresivitu. Dalším nebezpečným prvkem jsou volně stažitelné internetové hry. Také ty jsou často napadány jako viník za rostoucí agresivitu. V počítačových hrách jde především o atraktivitu- vyhrává ta s nejpropracovanější grafikou, nejlepším zvukem a nejpoutavějším dějem.

3.6 Jídlo

Vliv jídla na tělo a mysl znali už staří Indové. První zápisky o účinku jídla na duševní a tělesné stavy nalezneme ve starých indických spisech, tzv. Védách. Zde se dočteme, jak staří mudrcové odhalili tři tělesné vlastnosti, aplikovatelné mimo jiné na jídlo: *tamas*, *radžas* a *satva*.

Tamasická strava přináší otupělost, ospalost a ztrátu energie. Patří k ní maso, ryby, vejčička, lehký alkohol, konzervy a stará, ohříváná jídla.

Radžasická strava vyvolává neklid a agresi. Řadíme k ní příliš kořeněné pokrmy, ostrá jídla, kávy, čokolády a také alkohol.

Satvická strava přináší vyváženost, harmonii a pohodu. Je to např. lakto-vegetariánská strava, která se skládá z obilí, zeleniny, ovoce, luštěnin, ořechů, semen, mléka a mléčných výrobků. Zbavuje tělo jedovatých zplodin a usazenin, pročišťuje ho a zvyšuje jeho odolnost vůči nemocem.

Naopak například čínská medicína se vyvaruje potravin zahleňujících organismus. Věří, že hlen zadržuje nejen škodliviny a vylučující látky, ale také negativní hormony a emoce jako je úzkost, strach, agrese, nepřejícnost, žárlivost, smutek, starosti, stres apod. Dává proto přednost stravě, jenž zabraňuje zahlenění organismu a vzniku nežádoucích tukových látek kolem důležitých měkkých tkání a orgánů- vyvarují se živočišným a mléčným výrobkům.

Celkově se jedná o potraviny bohaté na tuky a glukózu, které aktivují organismus a nevyváženě hromadí energii v těle. Získaná energie působí krátkodobě, za to však prudce a silně.

V potravinách vyrobených z kakaových bobů, jako je především čokoláda a káva, nalezneme povzbuzující prvky, např.: fenyletylamin (hormon běžně přítomný v mozku, pomáhá tlumit úzkost, paniku nebo stud a zlepšuje náladu) a theobromin (stimulační látka podobná kofeinu, která zvyšuje bdělost, podporuje soustředěnost, přispívá k pocitu dobré nálady a uvolňuje stres, rozšiřuje věnčité tepny srdeční a odvodňuje organismus).

3.7 Hluk

Donnerstein a Wilson (1979) prokázali, že lidé se častěji stávají agresivnějšími v hlučném prostředí. Nadměrný hluk je neodmyslitelnou součástí moderní a technologicky vyspělé civilizace. Bohužel se neustále zvyšuje vlivem dopravy a rozvojem průmyslu.

Hluk má negativní dopad na naši psychiku, často způsobuje nespavost, únavu, depresi, rozmrzelost, neochotu, zhoršuje paměť, celkově snižuje výkonnost a pozornost, ovlivňuje i krevní tlak a tep.

Důvodem je přecitlivá reakce především nadledvinek. Ty vylučují hormon adrenalin, jenž je jeden z katalyzátorů agrese. Zvyšuje i produkci katecholaminů a nonadrenalinu, které zvyšují tepovou frekvenci, dále způsobuje vazokonstrikce (zúžení cév) a vzestup periferního odporu.

Povolená hranice hluku se pohybuje limitem 60 decibelů ve dne a 50 decibelů v noci. Hluky větší než 30 decibelů jsou nebezpečné pro nervový systém, 35 decibelů během spánku nepříznivě ovlivňuje psychický stav člověka a jeho náladu, 42 decibelů je hladina, kdy vznikají poruchy spánku. Hluky větší než 55 decibelů negativně ovlivňují vegetativní systém, některé zdroje uvádí již 50 decibelů jako horní limit hluku v noci jako zdroj kardiovaskulárních onemocnění, zvýšení srdečního tepu a krevního tlaku, zvýší se i svalové napětí a pohyblivost trávicího traktu. Hluky větší než 90 decibelů (jako velmi hlasitá hudba) znamenají nebezpečí pro sluchový orgán, hluky větší než 120 decibelů poškozují buněčné struktury a tkáně. Je to větší hluk vydávající startující letadlo.

4 Vývojová specifika agresivity

Tato kapitola se zaměří na projevy agresivního chování v jednotlivých obdobích věku dítěte. Je uspořádána podle věkových etap. V každé z nich je překládána charakteristika agresivního chování v příslušném věku, rozeznává specifické projevy dětí v daném období a nabízí podněty pro výchovné působení a způsoby jednání, které je vhodné využít při usměrňování agresivity dětí.

PRENATÁLNÍ STÁDIUM

Antier (2004) tvrdí, že velmi aktivní jsou již některá embrya. Vzruchy v děložním prostředí signalizují určitá fakta. Miminko už v počátečním stádiu dává mamince najevo svou spokojenost i nespokojenost. Některé leží celý den bez pohnutí, jiné udělá až tři sta obrátů denně. Vágnerová (2005) potvrzuje, že chování plodu je individuálně typické, jedná se o jedinečný projev budoucího temperamentu.

NATÁLNÍ STÁDIUM

Prvotní nádech je provázen hlasitým křikem, jenž způsobuje průchod vzduchu hlasivkami. Můžeme tento krok považovat jako násilný úkol, ale je to zároveň očekávané znamení, že novorozencova krev je řádně okysličená a je schopen samostatně dýchat. Dalším násilným činem novorozence je přizpůsobení se novému tělesnému tvaru - z klubíčka obklopeného děložní tekutinou udržující stabilní teplotu a tlumící zvuky do nové samostatné tělesné podoby. Je lepší, když se hned po porodu přivine novorozenec k tělu matky- uklidní se její tělesnou teplotou i srdečním tepem.

NOVOROZENECKÉ OBDOBÍ

Křik je jediný prostředek, jímž novorozenec komunikuje a dává najevo svůj nesouhlas. Babské poučky říkají, že je dobré nechat dítě vyřvat, ať si trénuje plíce a nebylo moc rozmazlováno. Ale vykřičení plíc nezmnírní jeho agresivitu. Antier (2004) radí, že je vhodné, uspokojovat jeho potřeby (i když nejsme schopni je ihned identifikovat) a mírnit škálu křiku.

KOJENECKÉ OBDOBÍ

Vágnerová (2005) tvrdí že, mezi 1. a 2. měsícem, v důsledku neurofyziologického zrání, přestává být křik pouze reflexivním projevem, ale nabírá vyššího významu, kojenci začínají produkovat diferencovanější zvuky. Kojenecké období je v rámci podávání zpětné vazby od rodičů velmi důležité. Obdiv rodičů na sebemenší pokrok vyvolává pocit radosti a ochrání dítě před úzkostí. Tento obdiv může být spojován s vokalizací řeči- např. změna melodie, zabarvení a tónu hlasu- všechny tyto nástroje totiž dotváření obraz dítěte o sobě samém a prohlubují tak vzájemnou interakci mezi ním a rodiči. A právě díky napodobování této vokalizace řeči se může dítě zbavit své vnitřní agrese a zvládat ji. Dítě chápe, co mu rodiče říkají, ač nerozumí významu slov.

BATOLÍCÍ VĚK

Je to doba, kdy se dítě učí přemisťovat a rozšiřovat si tak svůj okruh poznání. Přichází oblast experimentování a zkoumání. V důsledku toho obvykle rodiči změní postoj a z neustálého povzbuzování přechází do fáze zákazu a omezování. Touto přeměnou postojů si dítě uvědomuje, že je oddělenou, samostatnou bytostí. Neuspokojená potřeba aktivity, tj. vynucená nečinnost, vyvolává napětí. Nejčastějšími projevy tohoto období je odmítání jídla, poruchy spánku, záchvaty vzteku aj.

OBDOBÍ 18 MĚSÍCŮ - 3 ROKY

Toto je období záchvatů vzteku, divokostí a prudkosti. Antier (2004) píše, že dětský mozek v tomto věku je ještě zcela nevyvinutý. Kortikální soustava podporující rozvoj řeči je na dostatečné úrovni, avšak limbický systém, který má ovládat emoce, je ještě nezralý.

Tuto dětskou vzpurnost rodiče řeší dvěma možnostmi: fyzickými tresty nebo tzv. anglosaskou volnou výchovou a tvrdí, že rozvíjejí tak jeho osobnost. Fyzický trest je někdy účinnější než neustálé domlouvání. Ale jedinou hodnotu, kterou by měl fyzický trest mít, je samotná obava dítěte z něj. V tomto období je vhodné dítě povzbuzovat k verbální komunikaci, aby srozumitelně vyjádřilo svá přání a upřednostňovalo mluvení před

fyzickým způsobem vyjadřování. Antier (2004) tvrdí, že děti, které začnou dříve mluvit, jsou méně agresivnější než ty, které se opoždějí v řeči. Dokáží totiž lépe spojovat obrazy se situacemi a předpovídat důsledky chování. Naopak děti, které začnou mluvit později, mívají problémy se soustředěním, nemají potěšení z verbální komunikace a raději se utíkají proběhnout. A právě tyto děti mívají největší sklon k agresivitě.

PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Děti předškolního věku bývají častěji pozitivně laděné, ubývá negativních emočních reakcí. Proměna je závislá na dosažení větší zralosti CNS, dítě se s nespokojeností umí lépe vyrovnat. Velkým mezníkem v tomto období je nástup do mateřské školy. Hromadný ranní nástup třiceti malých dětí do školky, odloučení od maminky, neznámé prostředí, cizí děti a hračky, může vytvářet atmosféru plnou nářku. Některé děti tuto situaci řeší právě agresivním chováním. Učitelky tak mají těžký úkol ukázat jim, že komunikace tímto způsobem je neúčinná a nežádoucí.

MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Co se týče emočního vývoje, především zrání dětské CNS, Vágnerová tvrdí, že dochází k celkové emoční stabilitě a odolnosti vůči zátěžovým situacím. Erikson školní období označuje jako etapu citové vyrovnanosti. Celkově děti školního věku bývají optimistické. Mají tendenci přejímat veškeré dění pozitivním způsobem. Dále prohlašuje, že v tomto období si děti uvědomují vlastní emoce, dokáží ovládat své pocity, uvědomí si, že je někdy potřeba své výbuchy tlumit a usměrňovat. Nutnost, aby dítě bylo přijato ve společnosti vede k stimulaci nežádoucích emocí, jako jsou zlost, strach a úzkost. Ovládat zlost umí už 8leté dítě, protože to vyžadují spíše jeho vrstevníci než dospělí. Nárok na potlačení strachu nebo smutku není ve společnosti tak vysoký. V mladším školním věku se také posiluje identifikace s rodičem stejného pohlaví, dcery se ztotožňují s matkami a synové s otcem. Rodič tak představuje určitý model dospělého chování, které vyplňuje představu dítěte o dosud neznámé budoucnosti. Přesto přejímá jeho hodnoty a postoje, ať už žádoucí nebo nevhodné. Antier (2004) nazývá mladší školní věk tzv. latentní období. Je to období relativního klidu. Dítě se

sdružuje se svými spolužáky, s nimiž sdílí společné zájmy, komunikuje s nimi již na racionálnější úrovni a bez vlivu hormonů. Tato fáze je zaměřena na školu a sociální soužití. Impulzy jsou potlačeny ve prospěch slušnosti a pravidel.

STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Tato etapa je bouřlivým obdobím mnoha změn. Jedinec v tomto věku hledá svou identitu. Velkou roli zde hraje příliv hormonů a biologická změna těla, s níž jsou dospívající často nespokojeni. Tuto nespokojenost s vlastní tělesnou přeměnou ventilují stylem oblékání, které je pro rodiče samo o sobě agresivní. Je potřeba citlivě vnímat a respektovat změny v tomto neklidném období a umožňovat mu svobodný avšak korigovaný průběh.

5 Prevence a náprava

Jak už bylo v předchozím textu řečeno, agresivita mezi dětmi existuje a má stoupavou tendenci. Děti samotné si tento fakt nemohou uvědomovat, neboť nejsou schopni na situaci pohlédnout objektivně. Všechno, co se kolem nich děje, přijímají jako věčné a normální. Možná i proto se málokteré dítě přijde svěřit, že má nějaký problém, který mu je nepříjemný. Je tedy na nás, dospělých, abychom s tímto fenoménem bojovali a usměrnili jej.

Prevenčí v nejširším slova smyslu rozumíme předcházení určitému, obvykle škodlivému vlivu. Věří se, že předcházením vlivu dochází k lepším výsledkům, než-li náprava proti již vzniklému defektu. V souladu s tím si však musíme uvědomovat, že podáváním jednosměrných informací jedincům, kteří problém vnímají jen teoreticky, nenaplňuje očekávaný výsledek natolik, než jedincům, kterých se situace bezprostředně týká.

Náprava v tomto případě bývá složitá a náročná. Vyžaduje empatii, trpělivost a ochotu naslouchat a pomoci. Často stačí, když za osobnost dítěte bojuje rodič, učitel či jiná blízká osoba. Někdy však rodič ani učitel na řešení problémů nestačí, v takových případech je nutné vyhledat odbornou pomoc dětského psychologa.

5.1 Rodina

Je evidentní, že největší význam pro prevenci a nápravu má rodina a příbuzenstvo. Prvním předpokladem je, aby rodiče trávili s dítětem co nejvíce času, aby mu naslouchali, povídali si s ním o radostech i strastech, podpořili v zálibách a umožnili pozitivní rozvoj socializace. Právě při takových spontánních rozhovorech zjistíme, jak se dítě začleňuje a chová k sobě a ostatním. Toto chování nemusí být vždy správné, a právě náš nesouhlas k danému případu je důležitou složkou prevence v rodině. Tady je ale potřeba volit správná slova, aby dítě nepojalo nesouhlas k jeho chování jako odpor k němu samotnému.

Už od narození je zapotřebí dítě usměrňovat, udávat mu jasná a srozumitelná pravidla, které musí dítě dodržovat. V případě porušení těchto pravidel přichází náležitý trest. Dodržování těchto pravidel není pro rodiče ani děti jednoduchá záležitost, neboť se tu střetává přirozená autorita rodičů se spontánní zvědavostí dítěte. Avšak každý pokrok v tomto směru vytváří z dítěte bytost, jenž dokáže bez problémů žít v lidské komunitě a s nadhledem řešit stresové životní situace. V rámci prevence v rodině hraje důležitou roli také vzorný příklad rodičů. Jelikož se dítě identifikuje se svými rodiči, přejímá i postoj agresivního chování. Rodiče by se měli chovat tak, jak to očekávají od svých potomků.

Když už všechny možnosti správného chování rodičů selhaly a dítě přesto neovládá své emoce, není správné v něm tuto energii potlačovat, ale přenášet do jiných oblastí (např. do sportu). Jde především o to, aby se dítě naučilo svou agresivitu ovládat.

5.2 Podpora učitele

Učitelé jsou hned vedle rodičů dalším důležitým faktorem v boji proti agresivitě. Správný kantor slouží jako důvěrník, protože škola nemá jen funkci vzdělávací, ale také výchovnou (nejen) v sociální oblasti. Roli zde hraje i jedinečná osobnost učitele. A ať už je jakákoli, pedagog by měl představovat pro žáka řádnou autoritu a zároveň rádce.

Pedagog tráví s dětmi podstatnou část jejich produktivního času. V dopoledních hodinách jsou děti neaktivnější a své povinnosti plní samovolně, tím se projeví i skryté rysy osobnosti. Kantor má povinnosti si těchto projevů všimnout a případně s problémovým žákem dále jednat.

Podstatnou částí v řešení problémové situace je uvědomit si, jakou podporu může kantor očekávat ze strany rodičů. Často se stává, že rodiče se staví do opozice vůči učiteli a zastávají nevhodná chování dítěte. Učitel má v takových případech svázané ruce, neboť podpora z rodinného prostředí je nepostradatelná. Paradoxem zůstává, že rodiny mající největší problém se zvládnutím svých dětí, nemají žádnou tendenci spolupracovat se školou nebo jinými zařízeními. Existují však i případy, kdy spolupráce rodičů se školou je vzorná- tento postoj rodičů ke škole přejímá i jejich potomek. Spolupráce

funguje ve formě třídních schůzek nebo individuálních konzultací. Nepostradatelné je počáteční získání rodičovské důvěry a sympatií, na nichž se dá dále stavět. Pedagog ve volbě nápravy nastíní konkrétní opatření a závěrečné rozhodnutí nechá na rodičích.

Jestliže je kantor nucen žáka slovně avšak důrazně napomenout, je podstatné, aby nerozebíral problém před třídním kolektivem, ale individuálně. Žák by mohl využít situace k posílení své popularity ve třídě, což by v důsledku znamenalo podpoření jeho agresivního chování. Základní metodou při nápravě ze strany učitele je domluva. Zde je podstatné, do jaké míry přijímá žák učitelovu osobnost. Pokud s ním sympatizuje, je dost pravděpodobné, že si jeho rady vezme k srdci, pokud s ním však pohrdá, je možné, že bude ve svém chování provokativně pokračovat. Při domluvě nejde jen o předávání informací, ale také zapůsobení na citovou stránku jedince a vyvolání pocitu učitelova zklamání z žáka a povzbuzení k nápravě. Jako preventivní opatření u žáků s agresivními projevy může dobře posloužit pochvala a povzbuzení ze strany učitele nebo zadávání činnosti, ve které může žák vyniknout. Dalšími možnostmi reagování učitele na nevhodné chování je udělení poznámky, udělení důtky či snížením známky z chování. V krajních případech se navrhuje vyloučení žáka ze školy, popř. přeložení do diagnostického ústavu.

5.3 Spolupráce s odborníky

Výchovný poradce

Tento odborník je zřizován na každé základní i střední škole. Funkci výchovného poradce vykonává kvalifikovaný pedagog, který má s podobnou problematikou zkušenosti. Jeho účelem je podpora žáků, rodičů, ale i kantorů při řešení problémů s výukou a chováním žáků. Poradce slouží i jako rádce ve výběru budoucího povolání.

Školní psycholog

Školní psycholog má na starosti většinou více škol. Své rady podává v konzultačních hodinách na dané škole. Je nutné, aby dobře znal školní prostředí, neboť jedině tak může podat efektivní pomoc. Na školního

psychologa se obrací nejen problémoví jedinci, ale také školní třídy, učitelé a rodiče.

Pedagogicko- psychologická poradna

Je tým složený z psychologů, speciálních pedagogů a sociálních pracovníků. Jsou zaměřeny především diagnosticky, tzn. že různé poruchy identifikují a navrhnou další postup. Jejich stanovisko je zásadní při zařazování dětí do škol se speciálním výukovým programem. Pedagogicko-psychologické poradny jsou zřizovány v každém regionu a jejich organizátorem je kraj.

Středisko výchovné péče

Tato střediska poskytují všestrannou výchovnou péči pro děti s poruchami chování. Střediska jsou zakládány z preventivních důvodů, aby se zamezilo umístění jedince do ústavní výchovy. Klient se střediskem spolupracuje zcela dobrovolně. Úspěšnost je založena především na zájmu a ochotě klienta. Pracovníci s chráněnci pracují formou individuální, skupinové či rodinné terapie. Střediska slouží i jako informátoři nebo vyhledávají jedince s problémovým chováním.

5.4 Využití volného času

Dítě většinu svého produktivního času tráví ve škole, popř. plněním domácích úkolů a povinností (např. úklidem). Přesto však zůstává spousta času pro volnou zábavu. Není správné, když si dítě volí náplň svého volného času samo. Často dítě sklouzne k nežádoucímu chování s projevy sociálně patologických jevů podporující agresivitu. Právě z tohoto důvodu je přínosné dítěti naplánovat volný čas, který bude podporovat dětskou osobnost a rozvíjet jeho individualitu. Z jednotlivých programů se stane kompletní rozvrh, jenž bude napomáhat chápat a dodržovat určitá pravidla a vnímat sociální chování společnosti.

Do volby využití volného času by se měly zapojit obě strany- rodiče i dítě, jehož se činnost bezprostředně týká. Aktivity by měly být voleny tak, aby odpovídaly schopnostem a věku dítěte.

Škála volnočasových aktivit je neomezená. V dnešní době mají rodiče možnost vybírat z několika skupin:

- a) sportovní-
 - kolektivní: fotbal, volejbal, házená
 - jednotlivci: atletika, plavání, horolezectví, šachy
- b) umělecké-
 - hudební: zpěv, hra na hudební nástroj
 - výtvarní: kreslení, keramika, manuální práce
 - pohybové: společenské tance, street dance
- c) vzdělávací
 - knižní, přírodovědné, jazykové, historické, práce na PC, práce se zvířaty, aj.

V náplni volného času by však neměla chybět chvilka na kamarády a sebe sama. Dítě přes pestrou náplň programů musí mít svůj volný čas, kdy si volí činnost samo, buď půjde s kamarády ven nebo si sedne do kouta s poutavou knížkou. Tyto maličkosti slouží i jako motivace dítěte. Dítě si uvědomí, že může dělat svou oblíbenou činnost, dokud neplní všechny povinnosti.

5.5 Hry na zvládnutí agrese

Šimanovský (2002) tvrdí, že určité druhy činností mohou mírnit či regulovat vnitřní agresi a neklid. Své hry dělí do několika skupin. Některé slouží k aktivaci, jiné napomáhají k poznání vlastního já a přispívají k vyšší soustředěnosti dítěte. Hry Šimanovského nejsou obyčejnými hrami. Dítě se díky těmto činnostem zbavuje vnitřního napětí a je tedy podstatné, aby si hrálo na základě vlastní volby, nikoli přímým nařízením. Je důležité navodit příjemnou atmosféru a zvolit správnou motivaci, aby dítě s námi spolupracovalo.

Zde nabízím jen zlomek doporučených her, které vedou k regulaci agrese dětí. Cílem všech her s tímto zaměřením je především prožít vlastní agresi, zkoumat její hloubku a intenzitu a všimnout si agrese a energie druhých.

Stanovení pravidel musí být předem dáno a jasně vysvětleno. Musí být jasná a srozumitelná, domluvená před započítím každé. Je vhodné předem určit vedoucího či rozhodčího hry (ve většině případů to bývá učitel či vychovatel). Ten má právo hru v průběhu kdykoliv přerušovat a to předem domluveným signálem (např. píšťalkou, zatleskáním, zdvižením ruky).

Každý vedoucí musí mít na paměti, že účast v hrách je dobrovolná! Pokud někdo odmítá se hry zúčastnit, jeho volba musí být respektována a tolerována! Pro tyto jedince je důležité vytyčit prostor, kde nepřijdou k úhonně, popř. je zapojit do hry v jiné roli, např.: jako pomocník rozhodčího. Po každé nespoutané aktivitě má následovat uklidnění a relaxace.

Aktivity mohou být rozděleny do několika kategorií, nabízím následující:

1) Boje a souboje

- jsou hry, v nichž dochází k přímému fyzickému nebo imaginárnímu kontaktu s protihráčem. Tyto hry se odehrávají především v prostorných místnostech jako je tělocvična, volná příroda nebo dostatečně volný prostor ve třídě.

Bitvy s papírovými koulemi: Potřeba několik desítek papírových koulí. Skupina se rozdělí do dvou družstev. Střelivo se rozmístí přesně na půlicí čáru pole. Cílem hry je doházet co nejvíce papírových koulí na stranu protihráče. Vítězem je ten, kdo má koulí méně.

2) Imaginace

- jedná se o psychickou relaxaci, uvolnění a soustředění.

3) Pohybové a rytmické aktivity

- sem se řadí všechny druhy honiček a rytmických tanců, kterých je nepřeborný počet, proto je zde nehodlám uvádět. Cílem je vyjádřit pomocí zvuků a křiku svůj vztek, agresi, nebo naopak radost, nadšení.

4) Dramatické aktivity

- jedinci přehrávají scénky (např.: host v restauraci si stěžuje na kvalitu jídla, cestující v autobuse přistižen bez jízdenky, apod.)

5) Výtvarné aktivity

- námětem jsou různé druhy bojů, zbraní, divoké zvěře, pohádkových příšer, monster apod. Ztvárnění není omezené- může jít o kresbu, malbu, koláž, modeláž, atd.

Malování ve dvojicích na téma boj: Dvojice si sedne proti sobě. Mezi ně je položen balící papír. Každý si vybere jinou barvu křídý. Stávají se bojovníky, jejich bojové pole je plocha papíru, zbraní je křída. Jakmile zazní hudba (silná, evokující boj, např. Rammstein), začne bojové utkání. Jak bude boj probíhat je zcela spontánní. Výsledkem je autentické výtvarné ztvárnění na archu papíru. Doporučená délka boje je 5 min. Pak je vhodné přemýšlet a mluvit o výtvarném výjevu na papíře.

6) Stolní, karetní a počítačové hry

a) stolní hry: Carcassonne (různé verze), Sankt Petersburg, Dostihy a sázky a

b) karetní hry: Bang, Citadela, ale i mariáš a válka aj.

c) počítačové hry: Heroes of Might and Magic, Robin Hood: Legenda Sherwoodu aj.

Na závěr je nezbytné zpětné reflektování situací, prožitků a dojmů. Pouze na základě této reflexe je možné s agresí pracovat, regulovat ji a mírnit. Určujícím krokem jsou otevřené otázky. Těmi se tazající řídí a motivuje, ale nijak ho neomezují v odpovědi.

Praktická část

6 Cíle BP

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce je zmapovat současný stav dětské agrese v mladším školním věku. Ověřit si tak funkčnost dotazníků zjišťující výskyt agresivního chování u dětí. Jeho výsledky by mohly posloužit pro usnadnění porozumění nevhodného chování děti a vztahů mezi dětmi samotnými.

Jako specifický cíl mne bude zajímat, zda žáci 4. a 5. ročníků mají zkušenosti s agresivním chováním, zda se v jejich okolí vyskytuje jedinec, kterého lze označit jako agresivní, co děti považují za agresivní chování a jak by se zachovaly, kdyby jim někdo začal ubližovat. Dílčími otázkami budu zjišťovat, z jakého prostředí pochází dotazovaní žáci, v jaké rodině vyrůstají, jaké mají zájmy, jak hodnotí své studijní výsledky apod.

6.1 Předpoklady k ověření:

1. Ve třídě nalezneme 1- 2 žáky, které můžeme označit jako agresivní.

Ve třídě nalezneme žáka nebo žáky, kteří mají určité zkušenosti aktivního agresivního chování. V minulosti už ublížili někomu blízkému nebo zvířeti.

Na tuto otázku nám odpovídají otázky č. 13. a 14. Nepřímo na tuto otázku navazuje i otázka č. 6. a č. 7, neboť tuto problematiku zachycuje z opačného pohledu a vyzývá respondenty, aby zhodnotili, zda se v jejich okolí nachází někdo, koho mohou považovat za agresivního.

2. Místa, kde bývá nejčastěji někomu ubližováno, jsou dostatečně vzdálená od možných svědků.

Vezmeme-li v potaz, že ve třídě existuje agresivní jedinec, bude se projevovat především na místech, kde nebudou žádní svědci, např. šatny nebo školní toalety.

Tato hypotéza je obsažena v otázce č. 8., kde se jednoznačně ptám, kde se odehrává agresivní čin.

3. Děti považují za ubližování především přímé násilné fyzické akty než slovní napadení nebo manipulace s majetkem.

Předpokládám, že dnešní děti nepokládají slovní napadení a pomluvy za ubližování. Myslím si, že se děti se slovní narážkou potýkají často a proto jí nepovažují za nebezpečnou. Ubližování pro moderní děti bude spojeno s fyzickým a násilným činem, jak je v jejich okolí prezentováno.

Tato oblast je zahrnuta v otázce č. 9. Zde žáci vybírají více odpovědí, aby jim paleta jejich zvolených možností, byla co nejbližší.

4. Většina dětí se s problémem agresivního chování svěří svému učiteli, popř. rodičům.

Předpokládám, že na prvním místě v důvěře s agresivním chováním svých spolužáků bude učitel. Rodiče bývají v tomto směru zaujatí nebo naopak lehkovážní. Učitel má v této problematice objektivnější názory, často zná všechny aktéry i prostředí, ve kterém se vše odehrává. Nezapomínejme, že pedagog má v tomto směru také určité vědomosti a znalosti.

Na tento předpoklad odpovídá otázka č. 11 a č. 16. Částečně i otázka č. 12, která zkoumá, jak by se aktéři v situaci, kdy někdo někomu ubližuje, zachovali.

5. Žáci nemají ponětí, kdo na škole vede problémy s nevhodným chováním, ale obrátili by se na třídního učitele.

Soudím, že žáci netuší, že na školách mají možnost osobní konzultace s odborníkem zaměřeným na problematiku nevhodného chování. Téměř vždy však osloví svého třídního učitele, jelikož k němu mají nejbližší vztah.

Tento předpoklad pokrývá otázka č. 15. a otázka č. 16.

6.2 Kvantitativní výzkum- dotazník

Kvantitativním výzkumem rozumíme poznávání významů sociálních jevů prostřednictvím hromadných dat, ze základů položených empirickému sociologickému výzkumu.

Dotazník je jednou z nejčastějších kvantitativních technik používaných v sociologického výzkumu. Má své výhody i nevýhody. Stejně jako v anketě a rozhovoru je také v dotazníku respondent dotazován. Základem dotazníku je stanovení souboru otázek, tzv. baterie, který vede k zodpovězení stanovených hypotéz a předpokladů.

Rozlišujeme několik druhů otázek:

- a) uzavřené: s nabídkou odpovědí (halo efekt)- snadné vyplňování, náročná příprava
- b) otevřené: psaní vlastních odpovědí- neomezuje respondenta, náročné na zpracování
- c) polootevřené: minimalizují se nevýhody
- d) identifikační: zjišťují identifikační znaky (věk, pohlaví)- stále zachovávají anonymitu
- e) filtrační: rozdělení na subsoubory, z nichž postupuje dále v dotazníku jinou cestou
- f) přímé: ptají se na názor respondentů
- g) projekční: ptají se na názor jiné osoby či skupiny

Požadavky na formu:

- 1) úvod, závěr: uvést záměr, požádat o výpověď, poděkování
- 2) zdvořilost, ohleduplnost: dát najevo, že si vážíme času a pozornosti, uvést, že jde o oboustrannou směnu
- 3) instrukce k vyplnění: jak se označí vybraná odpověď, kolik jich lze vybrat, zda-li je nutno odpovědět na všechny, je možno přeskakovat (je uvedeno na začátku dotazníku nebo u každé otázky zvlášť)
- 4) grafická přitažlivost: členění, úprava, barevnost, obrázky, symboly

- 5) prostornost: dostatek prostoru na odpověď
- 6) nerozsáhlost: požadavek krátkého dotazníku neodpuď respondentů
- 7) obsahová přitažlivost: dotazník měl by zajímat až bavit, každopádně nenudit
- 8) funkční konstrukce: stavba dotazníku do tématických bloků či zdánlivě roztržitý (přehlednost a logika kontra halo efekt)
- 9) stručnost: možnost vtělit dílčí cíle
- 10) funkční formulace: jednoznačné otázky

Dotazník lze považovat za nejpoužívanější výzkumnou techniku. Má oproti ostatním technikám nesmírnou výhodu. Právěže velice snadno a rychle, časově nenáročně a ekonomicky získáme potřebné informace od dostatečně velkého počtu respondentů. A právě zde číhá nebezpečí techniky dotazníků- právě příliš velký vzorek respondentů může zkreslit kvalitu odpovědí.

Výhody dotazníků:

- ✓ je relativně málo nákladový
- ✓ časově úsporný, jak při výzkumu, tak při zpracování
- ✓ snadno opakovatelný
- ✓ poskytuje respondentovi dostatek času na odpověď
- ✓ zpravidla bývá vůči respondentovi relativně anonymní
- ✓ zajišťuje určitou standardizaci (při pořadí a formulaci otázek)

Nevýhody dotazníků:

- ✓ obtížnost ověřování pravdivosti odpovědí
- ✓ neúplná návratnost

Při zpracování dotazníků se odstraní znehodnocené dotazníky. Tento postup se opakuje, až zcela získáme kvalitní vzorek respondentů. Dále se pokračuje v rámci matematické statistiky, pro lepší přehlednost za pomoci grafů, tabulek a diagramů.

Struktura dotazníků

Dotazník obsahuje celkem 18 otázek. Má podobu jak označování odpovědí, někdy i z několika možností, tak také vypisování.

První dvě otázky bychom mohli nazvat jako identifikační - ptají se na pohlaví a věk respondentů. Následuje 5 otázek týkajících se žákovy soukromí- s kým žije v domácnosti, co dělá ve svém volném čase, zda chodí rád do školy, jak hodnotí své školní výsledky a jak hodnotí svůj třídní kolektiv. Tyto průzkumné otázky mají žáka povzbudit k vyplnění dalších otázek. Otázky č.6 až č.10 se bezprostředně týkají agrese a ubližování. Zde se postup respondentů lišil. Pokud dotazovaný zvolil u otázky č.6 variantu „ANO“, řádně pokračoval následující otázkou. Pokud označil negativní odpověď, přesměroval ho dotazník na otázku č.9. Otázky č.11 a č.12 odkazují na znalost, co dělat, kdyby se respondent dostal do situace, kde je někomu ubližováno. Zde dotazovaní označenou odpověď upřesnili dopsáním na vyznačené místo. Další dvě otázky (č.13. a č.14.) reflektují přímé ubližování živému tvorovi. A poslední dvě otázky se ptají na to, koho na škole oslovit při problémech s nevhodným chováním a podobných situacích, opět přizpůsobené k slovnímu doplnění.

Dotazník je obohacen čtyřmi malými obrázky se zvířaty, které dotazník dělají působivější a zábavnější.

Předvýzkum

Před samotným výzkumem jsem provedla pilotní výzkum, abych zjistila, zda jsou otázky srozumitelné, logicky uspořádané a jasně formulované.

Předvýzkum probíhal na ZŠ Hartvíkovice, kde jsem chvíli působila jako zastupující učitelka. Oslovila jsem 4. a 5. ročník, neboť se jednalo o malotřídku. Tyto dva ročníky by dohromady sčítaly 9 žáků, avšak ten den dva žáci chyběli, proto se k nám připojili dva ze 3.ročníku. Celkem se tedy předvýzkumu zúčastnilo původně plánovaných 9 žáků, z toho 5 chlapců a 4 dívky, ve věku 9-12 let. Dotazníky byly zadávány osobně pro případ bezprostřední nutnosti podat další podstatné informace, které by se během

vyplňování mohly objevit. Respondent tak měl možnost zeptat se na cokoli, co nepochopil a čemu nerozumí. Případné poznámky a připomínky jsem průběžně zaznamenávala, abych příště nedostatky dotazníku odstranila.

Žáky jsem motivovala pobídkou, že na ně ráda vzpomínám a že byli velice šikovní, když jsem s nimi pracovala a jestli by byli tak ochotní a pomohli mi vyplnit jeden krátký dotazník. Instrukce zněly následovně:

- Rozdám vám nyní krátký dotazník, je anonymní, tudíž se nepodepisuj!
- Nejedná se o vědomostní test, nedívej se tedy k sousedovi. Tento dotazník se týká pouze tvého názoru.
- Kdybys měl nějaké dotazy, přihlas se, přijdu k tobě a osvětlím neobjasněnou otázku, abychom nerušili ostatní.
- Až budeš hotov, v tichosti odevzdej vyplněný dotazník na učitelský stůl a posaď se.
- Počkáme, až dotazník vyplní všichni.

Pro objasnění jsem ještě zdůraznila, že otázka č.2 se týká žákova volného času. Zde jsem zdůraznila, co se počítá za volný čas (volný čas je doba, která vzniká po odečtení školní docházky a domácích povinností- např. psaní DÚ, úklid pokoje, apod.). Pak jsem pozornost zaměřila k otázce č.6. Upozornila jsem že, pokud zde žáci označí ANO, postupují na otázku č. 7, zaškrtnou-li NE, přeskočí otázku č. 7 i č. 8 a pokračují na otázce č. 9. Všichni žáci kývali, že tomuto vysvětlení rozumí. Poslední poznámka směřovala k otázce č.2 a č.9, kde žáci mohou označit více správných odpovědí.

Během vyplňování se neobjevily žádné připomínky směřované k dotazníku. Pouze jeden žák z 3.ročníku se optal, co znamená slovo „loajální“. Společně s učitelkou jsme mu tento pojem objasnily. Tento dotaz ovšem nepovažuji za podnětný, jedná se spíše o žákovu neznalost a nízkou slovní zásobu. Usoudila jsem tedy, že dotazník je formulovaný správně a srozumitelně.

6.3 Výzkumné vzorky

Pro svůj výzkum jsem si zvolila celkem 3 základní školy. Snažila jsem se, aby výběr škol pokryl co nejširší území České Republiky, protože se tak zabrání působení regionálních organizací a vlivů.

1. výzkumný vzorek

Základní škola ul. kapitána Jaroše 836, Třebíč



Třebíč

Leží v jihovýchodní části kraje Vysočina. Po Jihlavě je jeho druhým největším městem. Počet obyvatel v roce 2011 čítal téměř 38 tisíc.

Základní škola kpt. Jaroše 836, Třebíč

Škola byla zřízena městem Třebíč jako příspěvková organizace v roce 1995. Je základní školou s cílovou kapacitou 950 žáků.

Prevence

Zúčastňuje se mnohých akcí a projektů, např.: škola je autorem a hlavním koordinátorem mezinárodního projektu Comenius – Evropské mýty a legendy, dále GLOBE škola (Globe je mezinárodní výchovný ekologický projekt, který zapojuje školní mládež a vědecké pracovníky do společného výzkumu životního prostředí), zúčastnila se mezinárodního projektu Sokrates, mj. škola pořádá různé exkurze, přednášky odborníků, nabízí mnoho volnočasových aktivit, vydává školní časopis apod.

2. výzkumný vzorek

Základní škola T.G.Masaryka, Moravské Budějovice

Motto: Škola pro život



Moravské Budějovice

Leží 25 km od okresního města Třebíč směrem na Znojmo. V roce 2011 zde žilo 7 695 obyvatel.

Základní škola T.G.Masaryka, Moravské Budějovice

Škola je řízena městem jako příspěvková organizace od 1.1. 1993. Ve školním roce 2010- 2011 navštěvovalo školu 496 žáků. Mezi přednostní úspěchy patří několikanásobný titul EKOŠKOLA na národní i mezinárodní úrovni. Škola udržuje partnerské vztahy s rakouskými školami.

Prevence

Na škole mají důkladně připravený preventivní program pro 1. stupeň ZŠ. Jeho cílem je předejít problémům spojeným s užíváním návykových látek, případně oddálit první kontakt s drogou. Primární prevenci na prvním stupni má na starosti třídní učitel. S jednotlivými tématy se děti setkávají především v prvouce, přírodovědě a vlastivědě. Využívá se různých metod- výklad, samostatná práce, skupinová práce, videoprojekce a dramatická výchova. Prevence je zaměřena na příznivé psychosociální klima ve třídě, upevňování si základních návyků (hygiena, životospráva, základní informace o SPJ), důraz je kladen i na spolupráci s rodiči, v nabídce je také široká škála volnočasových aktivit, podporuje se ekologická výchova aj.

3. výzkumný vzorek

2. základní škola Plzeň, Schwarzova 20

Motto: Zelené oázy aneb škola za školou"



Plzeň je statutární město a metropole Plzeňského kraje. Má zhruba 170 tisíc obyvatel a je tak čtvrtým největším městem v republice a druhým největším v Čechách.

2. základní škola Plzeň

Škola byla otevřena roku 1956. Od roku 1998 je právní subjekt zřízený Magistrátem města Plzně. Vyučuje se zde podle vzdělávacího programu "Školní vzdělávací program pro základní vzdělání 2. ZŠ. K dubnu 2011 byl stav žáků 510.

Prevence

Škola se snaží vytvářet podmínky pro pozitivní klima školy. Hlavní úsilí je zaměřeno na prevenci nežádoucích vztahů mezi žáky. Žáci mají možnost se obrátit při řešení svých problémů na vedení školy, výchovnou poradkyni, školního metodika prevence, třídní učitele. Ve škole je realizovaný dlouhodobý primárně preventivní program realizovaný lektory P-centra. Na vhodně zvoleném místě je umístěna schránka důvěry. Na pomoc rodičům, učitelům a dětem školy byly ve spolupráci s PPP v Plzni zřízeny konzultační hodiny zaměřené na pedagogicko – psychologické poradenství. Poradenství se koná v místnosti pedagogicko-psychologické poradny v půdní vestavbě a je provozováno zdarma.

7 Výzkumná část

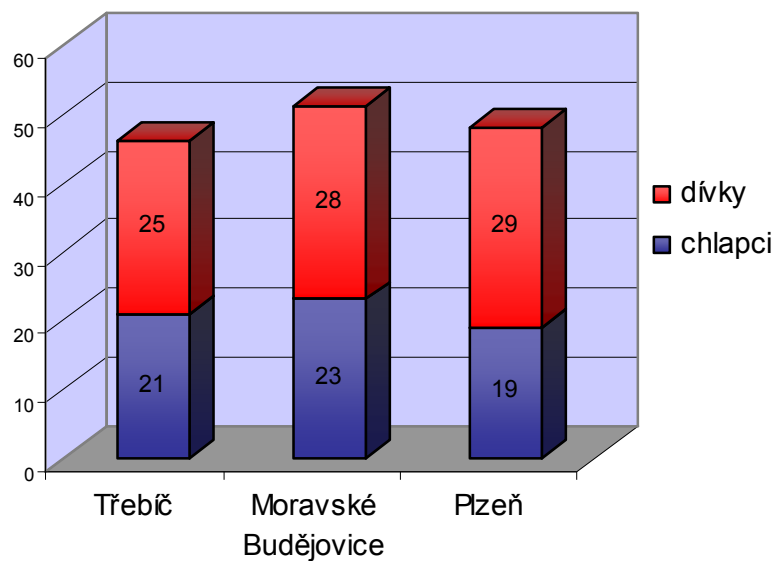
Výzkumu se zúčastnilo celkem 145 žáků ze 4. a 5. ročníků.

⇒ Na ZŠ kpt. Jaroše Třebíč bylo osloveno 46 žáků (21 chlapců, 25 dívek).

⇒ Na ZŠ Masarykova Moravské Budějovice bylo dotazováno 51 žáků
(23 chlapců, 28 dívek).

⇒ Na ZŠ Schwarzova v Plzni bylo tázáno 48 žáků (19 chlapců, 29 dívek).

Graf č. 1: Počet žáků na školách

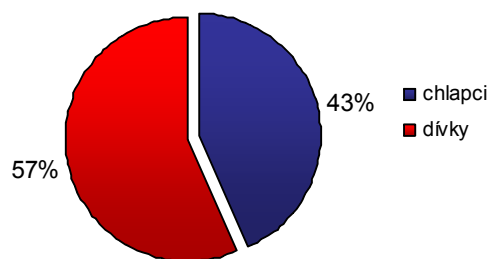


Zdroj: autor

Nejpočetnější zastoupení měla maloměstská ZŠ Masarykova v Moravských Budějovicích a nejméně dětí se zúčastnilo na městské ZŠ kpt. Jaroše v Třebíči.

V dotaznících měly větší zastoupení dívky, a to celkem o 25 žákyň, což je 14 %.

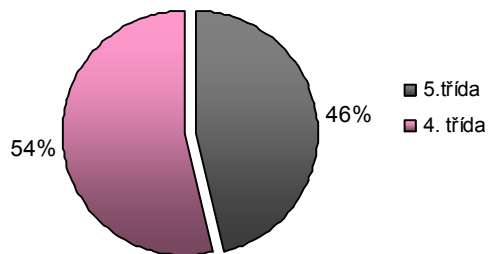
Graf č. 2: Poměr chlapců a dívek



Zdroj: autor

Při porovnání ročníků dominovala 4. třída, převládalo 11 žáků 4. ročníků, což činí 6%.

Graf č. 3: Poměr tříd



Zdroj: autor

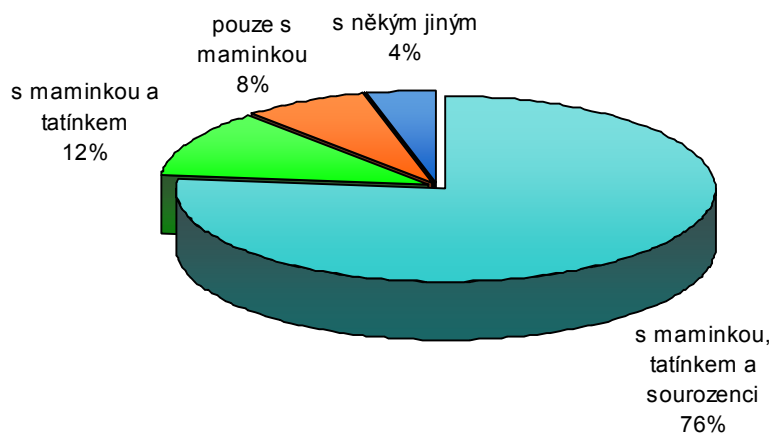
Otázka č. 1: S kým bydlíš v domácnosti?

Tabulka č. 1: S kým bydlíš v domácnosti?

1. S kým bydlíš v domácnosti?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
s maminkou, tatínkem a sourozenci	35	37	39	111
s maminkou a tatínkem	6	6	5	17
pouze s maminkou	3	5	3	11
pouze s tatínkem	0	0	0	0
s nevlastními rodiči	0	0	0	0
s prarodiči	0	0	0	0
s někým jiným	2	3	1	6

Zdroj: autor

Graf č. 4: S kým bydlíš v domácnosti?



Zdroj: autor

První otázka byla věnována rodinným poměrům dětí. Na tuto otázku odpovídali respondenti nejčastěji „s maminkou, tatínkem a sourozenci“. Celkem tak odpovědělo 111 respondentů, tj. 76% žáků. „S maminkou a tatínkem“ žije 17 dotazovaných žáků (12%) a 11 žáků (8%) bydlí „pouze s maminkou“. Hodnoty kategorií „pouze s tatínkem“, „s nevlastními rodiči“, „s prarodiči“ měly nulový charakter, proto byly z grafu vypuštěny. Možnost

„s někým jiným“ označilo celkem 6 žáků (4%). A to konkrétně na ZŠ Třebíč 2 žáci- jeden sdílí domácnost „s maminkou a babičkou“ a druhý „s maminkou a sourozencem“, na ZŠ Moravské Budějovice odpověděli touto možností celkem 3 žáci a dodávali, že dva z nich bydlí „s mámou a sourozencem“, třetí „s mámou, tátou, sourozencem a babičkou“. Na ZŠ Plzeň odpověděl takto pouze jeden žák, který dále uvedl, že bydlí „s maminkou a bratrem“.

Je evidentní, že valná většina dětí je vychovávána v úplné rodině. Tato skutečnost je velmi příznivá, neboť pochází-li dítě z kompletní a funkční rodiny, přebírá jejich pozitivní hodnoty a návyky. Děti s výchovnými problémy často pochází z rodin neúplných nebo z rodin zastíněným nějakým problémem.

Otázka č. 2.: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

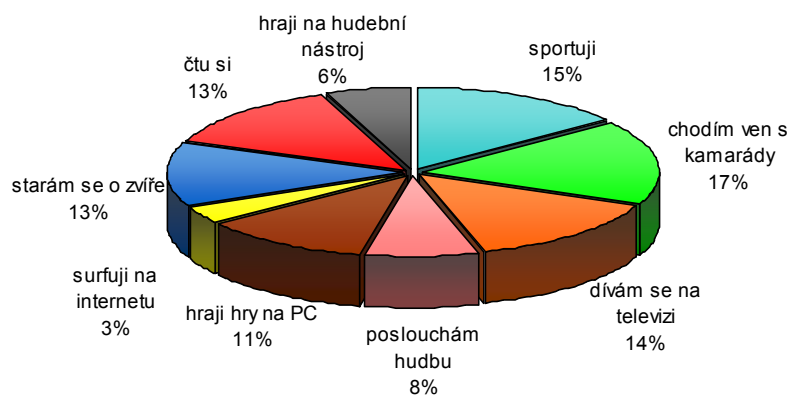
Tabulka č. 2: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

2. Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
sportuji	16	16	20	52
chodím ven s kamarády	22	22	14	58
dívám se na televizi	16	19	15	50
poslouchám hudbu	9	9	10	28
hrají hry na PC	16	12	12	40
surfuji na internetu	5	0	7	12
starám se o zvíře	16	12	17	45
čtu si	14	18	14	46
hrají na hudební nástroj	7	6	8	21

Zdroj: autor

Na tuto otázku žáci mohli odpovídat více možnostmi. V průměru žáci odpovídali na 2 až 3 otázky. Nestalo se, že by respondent označil pouze jednu z možností. Vymykala se odpověď žáka z Moravských Budějovic, který z daných možností nevybral žádnou, zato si přidal jinou kategorii, kde připsal, že si hraje s hračkami. Jednalo se o chlapce ze 4. ročníku. Stejně tak zajímavé je, že žádný z žáků na ZŠ v Moravských Budějovicích neuvedl, že surfuje na internetu.

Graf č. 5: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?



Zdroj: autor

Celkově se poměry odpovědí v této otázce vyrovnávaly. Dotazované děti nejvíce času tráví s kamarády venku, odpovědělo tak 58 žáků (17%). Druhou nejčastější náplní volného času je sport. Sportu se věnuje 52 žáků (15%). Jen o dva méně (50 žáků) odpovědělo, že se nejčastěji dívá na televizi. 46 žáků (13%) tráví volný čas četbou a 45 žáků (13%) pění o domácího mazlíčka. Přesně 40 dotazovaných (11%) dává přednost virtuálním hrám na počítači, 28 žáků poslouchá rádio, 21 hraje na hudební nástroj. A nejméně žáků, tj. 12 (3%), surfuje na internetu.

Z toho lze usuzovat, že dnešní děti nemají jednoznačně orientované koníčky. Nemůžeme tedy říci, že dávají přednost pasivním koníčkům, jako je sledování televize nebo hraní her na počítači. Z grafu jednoznačně vyplývá, že žáci jsou vedeni k aktivnímu trávení volného času. Pro mě bylo největším překvapením, kolik žáků označilo péči o domácího mazlíčka. To znamená, že se rodiče snaží, aby si dítě vytvořilo vazbu k živému tvorovi a také za něj neslo odpovědnost.

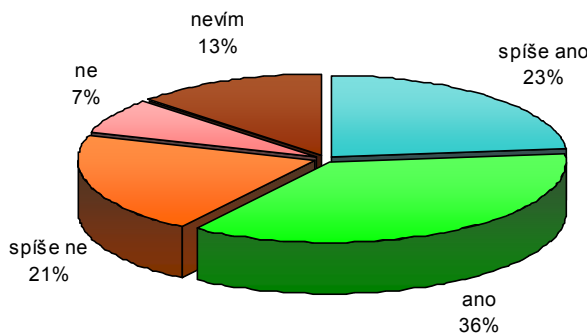
Otázka č. 3 Chodíš rád/a do školy?

Tabulka č. 3: Chodíš ráda do školy?

3. Chodíš rád/a do školy?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
spíše ano	9	15	10	34
ano	18	21	13	52
spíše ne	9	9	12	30
ne	5	1	4	10
nevím	5	5	9	19

Zdroj: autor

Graf č. 6: Chodíš rád/a do školy?



Zdroj: autor

U této otázky jsem předpokládala, že budou jednoznačně převažovat pozitivní reakce. Překvapilo mne, že ze značné části tomu tak nebylo. Spousta z nich na tuto otázku odpověděla neutrálně.

Po sumarizování škol se zjistilo, že 52 žáků, tedy 36%, jednoznačně rádo školu navštěvuje. Dále 34 žáků, v přepočtu 23%, zaujímá váhavější stanovisko, přesto se přiklání k pozitivnímu hodnocení. V zápětí za ní stojí kategorie „spíše ne“, kde odpovědělo 30 žáků a dosáhlo tak 21% z celku. Jednoznačné „ne“ označilo 10 respondentů, což tvoří 7%. Na tuto otázku nedokázalo odpovědět 19 žáků, což činí 13% z 145 dotazovaných.

Otázka č. 4: Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?

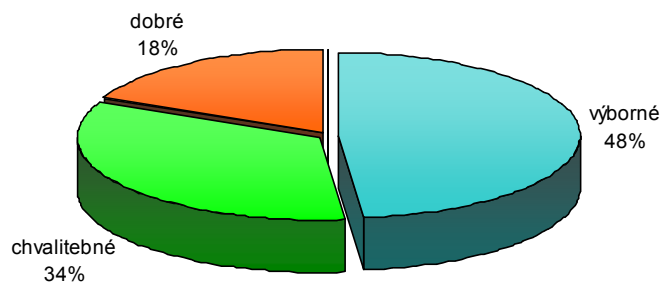
Tabulka č. 4: Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?

4. Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
výborné	19	29	22	70
chvalitebné	17	11	21	49
dobré	10	11	5	26
uspokojivé	0	0	0	0
neuspokojivé	0	0	0	0

Zdroj: autor

Když měli žáci posoudit své školní výsledky, byli v hodnocení přívětiví. Převládala hodnocení „výborně“, o něco méně „chvalitebně“ a nejméně „dobře“. Nikdo z dotazovaných neoznačil horší kvalifikaci.

Graf č. 7. Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?



Zdroj: autor

Téměř polovina dětí (70 žáků, 48%) se hodnotí na výbornou, třetina respondentů se posuzuje chvalitebně a 18% žáků si myslí, že má výsledky dobré. Často se v dotaznících objevilo i rozmezí dvou známek, např. 1-2 nebo 2 až 3, z takto nepřesně označených hodnot, jsem vždy vybírala tu na první pozici. Vyskytl se i dotazník s celou škálou známek, tedy 1, 2, 3, 4, 5. Tento

dotazník jsem zařadila do skupiny „dobře“. Stejně tak jeden z žáků odpověděl slovně „špatně“, i toho jsem zařadila do skupiny „dobře“.

Je žádoucí, aby žáci hodnotili své studijní výsledky pozitivně. Své zdařilé výkony považují za pozitivní zpětnou vazbu, na kterou lze stavět další úspěšné kroky. Děti s nevhodným chováním bývají spjaty s nežádoucími školními výsledky, což dále prohlubuje jejich averzi vůči škole a školnímu prostředí.

Otázka č. 5 : Vaše třída je:

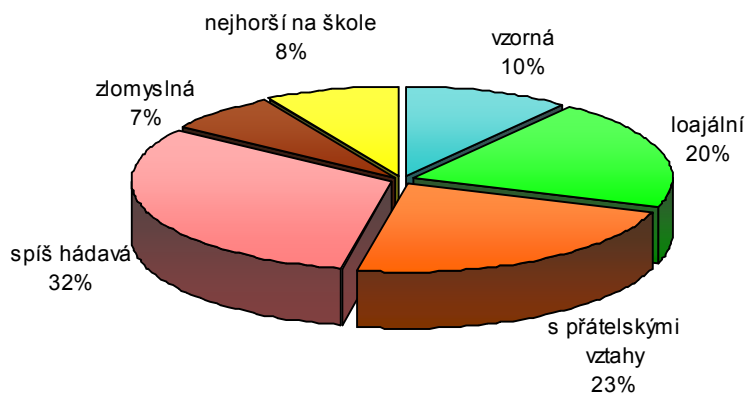
Tabulka č. 5: Vaše třída je...

5. Vaše třída je:	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
vzorná	3	10	2	15
loajální	8	11	10	29
s přátelskými vztahy	5	19	9	33
spíš hádavá	17	11	18	46
zlomyslná	7	0	3	10
nejhorší na škole	6	0	6	12

Zdroj: autor

Zde jsem předpokládala, že žáci budou atmosféru ve třídě posuzovat spíše kladně. Velice mne překvapilo, kolik žáků své sympatie nesdílí. Nejzajímavější se ukázaly hodnoty na ZŠ Moravské Budějovice, kde vzešel nevyšší počet kategorie „s přátelskými vztahy“ a nulový kategorie „zlomyslná“ a „nejhorší na škole“. Tato škola se považuje za velmi přívětivou a přátelskou.

Graf č. 8: Vaše třída je



Zdroj: autor

Graf po sumarizování všech respondentů znázorňuje, nakolik dotazovaní hodnotí třídní kolektiv a vztahy v něm. Ukazuje se, že každý třetí žák odpověděl na tuto otázku možností „spíše hádavá“. To znamená, že v každé třídě se objevují více či méně závažné konflikty. Vnímat třídu jako hádavou může i jedinec, který se sám moc neprosazuje, spíše hraje roli pozorovatele a vyhledává klid. Hlučné prostředí třídy pak vnímá jako hádavé, ačkoli ve skutečnosti nejde o žádné hádky spolužáků. Téměř čtvrtina (33 žáků, 23%) žáků tuto otázku pojala kladně. Soudí, že ve třídě vládne přátelské vztahy, pětina žáků (29 žáků) vnímá spolužáky jako loajální. Zajímavostí je, že tuto odpověď nejvíce označila právě třída, ve které se vyskytoval chlapec s poruchami učení. Jednalo se o 4. třídu ZŠ Moravské Budějovice. Žák trpí dyskalkulií, za to vyniká v dějepise a občanské nauce. V kolektivu vystupuje jako outsider, avšak nikoliv jako terč posměšků. Naopak, třída si žáka velice váží za jeho jedinečné znalosti a pomáhá mu v jeho nedostatecích.

Otázka č. 6: Znáš někoho z vaší třídy, komu je často ubližováno?

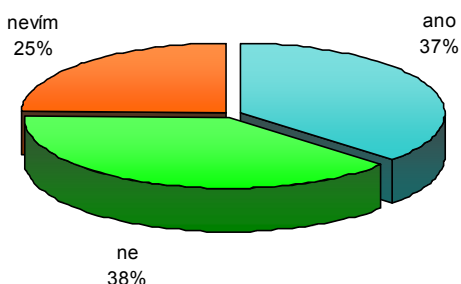
Tabulka č. 6: Znáš někoho z vaší třídy, komu je často ubližováno?

6. Znáš někoho, kdo někomu ubližuje?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
ano	23	8	22	53
ne	11	26	19	56
nevím	12	17	7	36

Zdroj: autor

Ve srovnání škol je nejzajímavějším úkazem pozice ZŠ Moravské Budějovice, kde pouze 8 žáků odpovědělo „ano“ a 26 žáků „ne“. U ostatních škol byla existence možného ubližování srovnatelná.

Graf č.9: Znáš někoho z vaší třídy, komu je často ubližováno?



Zdroj: autor

Odpovědi na tuto otázku se dají označit jako vyrovnané. Protože 56 žáků (38%) si nemyslí, že se ve třídě nachází někdo, kdo by často někomu ubližoval, 53 žáků (37%) si myslí pravý opak. Čtvrtina respondentů, tzn. 36 žáků, nedokáže situaci posoudit. Tady bych chtěla upozornit na ZŠ Třebíč, kde v 5. třídě odpovědělo plných 19 žáků „ano“, 2 žáci „nevím“ a nikdo neoznačil odpověď „ne“. Z toho plyne, že v této třídě se nachází jistý agresor, třída o něm ví a je dost možné, že se problémy s ním ve třídě již opakovaně řešily. Každopádně třída tento jev vnímá a hodnotí.

Otázka č. 7: Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje, je:

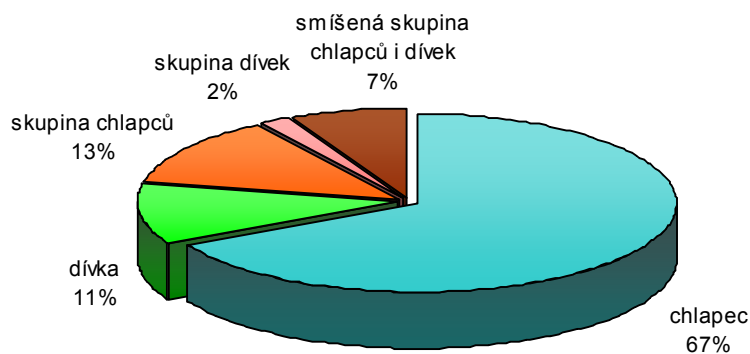
Tabulka č.7: Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje je?

7. Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje je?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
Chlapec	19	5	13	37
Dívka	1	1	4	6
skupina chlapců	1	0	6	7
skupina dívek	0	0	1	1
smíšená skupina chlapců i dívek	2	2	0	4

Zdroj: autor

Následující dvě otázky byly podmíněné volbou odpovědi u otázky č. 6. Tyto otázky měli zodpovídat jen ti, kteří u předchozí otázky odpověděli variantou „ano“. To se tedy týkalo 23 dotazovaných ze ZŠ Třebíč, 8 ze ZŠ Moravské Budějovice a 22 ze ZŠ Plzeň.

Graf č. 10: Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje je?



Zdroj: autor

Zde by měl činit celkový počet respondentů 53, protože zde měli figurovat jen ti, kdo na předchozí otázku odpověděl „ano“. Přesto se našli dva jedinci, kteří odpověděli i na tuto otázku, ačkoli na předchozí neodpověděli souhlasem. Celkový počet dotazovaných je tedy 55. Výsledku jednoznačně dominuje varianta ubližovatele-chlapce. Odpovědělo tak celkem 37 žáků. Opět tu zdůrazním 5. ročník ZŠ Třebíč, jenž takto označilo celkem 19 žáků. To znamená, že se v této třídě skutečně vyskytuje chlapec s nežádoucím chováním. Třída ho označuje za agresora a zaujímá k němu odmítavý postoj. Další hodnoty mají podstatně menší zastoupení- 13% označuje za ubližující skupinku chlapců, týká se to konkrétně 7 respondentů a 11% si myslí, že ubližující je spíše dívka, takto odpovědělo 6 žáků. Další 4 žáci se domnívají, že ubližující je smíšená skupina chlapců a dívek a pouze jediný žák takto označuje skupinu dívek.

Otázka č. 8: Kde bývá nejčastěji ubližováno?

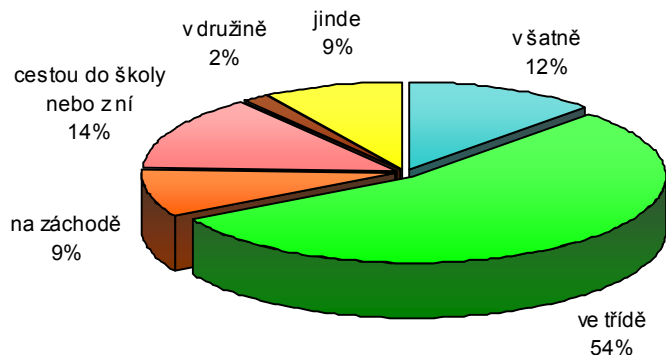
Tabulka č.: 8: Kde se to stává?

8. Kde se to stává?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
v šatně	0	1	6	7
ve třídě	14	5	12	31
na záchodě	3	1	1	5
cestou do školy nebo z ní	3	1	4	8
v družině	0	1	0	1
Jinde	3	0	2	5

Zdroj: autor

I na tuto otázku odpovědělo více respondentů, než mělo u 6. otázky označenou variantu „ano“. Přesto jsem i tyto odpovědi zařadila do zpracování, neboť během vyplňování si mohli uvědomit, že v jejich okolí skutečně sídlí agresor, ale předchozí otázku už nepřepsali.

Graf č. 11: Kde se to stává?



Zdroj: autor

Ačkoli počet respondentů by měl být 53, konečný počet odpovídajících v této otázce se vyšplhal na 57. Nadpoloviční většina tvrdí, že místem nejčastějšího ubližování je „třída“, tak odpovědělo 31 dotazovaných. „Cestu do školy“ a z ní považuje za nebezpečnou 8 žáků a 7 si myslí, že

nejkritictejší místa jsou „šatny“. Variantu „ve družině“ vybral jediný žák. Zajímavá byla možnost „jinde“, kterou označilo celkem 5 žáků. Zde měli místo blíže upřesnit. Jeden napsal „před školou“, což se téměř shoduje s možností d). Dotazovaný zřejmě cítil, že jeho volba s nabízenou není totožná, proto se zařadil do samostatné kategorie. Další tři stanovili místa, jako jsou hřiště a venkovní prostory. Poslední z kategorie tuto variantu blíže nespecifikoval.

Otázka č. 9: Co považuješ za ubližování?

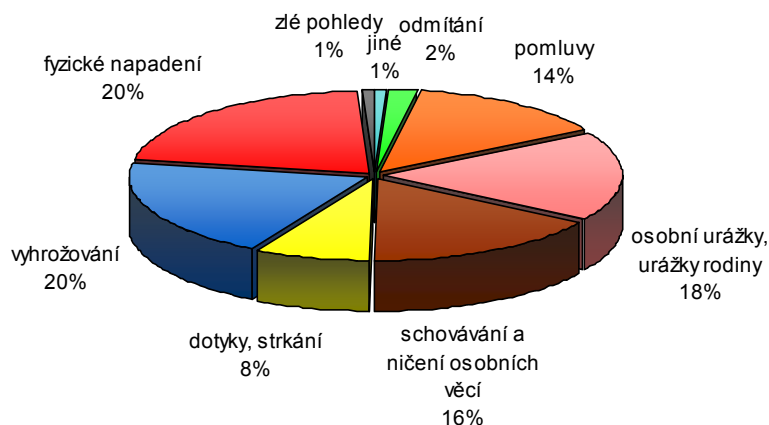
Tabulka č. 9: Co považuješ za ubližování?

9. Co považuješ za ubližování?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	Celkem
zlé pohledy	0	4	0	4
odmítání	2	3	4	9
pomluvy	19	23	23	65
osobní urážky, urážky rodiny	24	33	27	84
schovávání a ničení osobních věcí	23	27	26	76
dotyky, strkání	11	15	11	37
vyhrožování	32	34	28	94
fyzické napadení	32	41	28	101
jiné	1	0	3	4

Zdroj: autor

V této otázce mohli respondenti odpovídat několika variantami. Průměrně na tuto otázku odpovídali 3,24 odpověďmi, což znamená rozmezí tří až čtyř odpovědí.

Graf č. 12: Co považuješ za ubližování?



Zdroj: autor

Nejvíce žáků označilo za ubližování „fyzické napadení“, bylo jich dohromady 101, což činí 20%, dalších 20% žáků považují za ubližování

„vyhrožování“, tuto odpověď označilo 94 žáků. Třetí nejvážnější fenomén ubližování jsou „osobní urážky a urážky vlastní rodiny“. Tuto variantu sdílelo 84 žáků, v celkovém poměru 18%. Jen o 8 žáků (76) a dvě procenta méně (16%) považují za ubližování „schovávání a ničení osobních věcí“. Celkem 65 žáků (14%) usoudilo, že ubližovat druhému mohou i „pomluvy“. Zajímavé bylo, že tuto možnost označila převážně dívčí část respondentů. To dokazuje, že dívky vnímají ubližování i z emoční stránky, jsou v tomto pohledu citlivější a zranitelnější. Pouhých 9 žáků, tedy 2%, sdílí variantu „odmítání“, po jednom procentu (4 žáci) „zlé pohledy“ a „jiné“. Tato poslední kategorie ve dvou případech byla zaznamenána pojmem „šikana“. Další dva tázání doplnili „mlácení“ a „ignorování“. Tyto pojmy úzce souvisí s nabízenými variantami, avšak pokud respondenti cítili, že tyto výrazy nejsou totožné, byli zařazen do zvláštní kategorie.

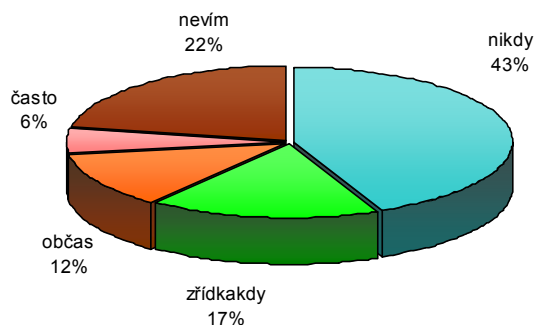
Otázka č. 10: Jak často se stává, že máš strach, že by ti mohlo být ve škole ubližováno?

Tabulka č. 10: Jak často se stává, že máš strach, že by ti mohlo být ubližováno?

10. Jak často se stává, že máš strach, že by ti mohlo být ubližováno?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
nikdy	22	20	21	63
zřídka	4	11	10	25
občas	7	6	4	17
často	4	1	3	8
nevím	9	13	10	32

Zdroj: autor

Graf č. 13. Jak často se stává, že máš strach, že by ti mohlo být ubližováno?



Zdroj: autor

Výsledky této otázky upozorňují na aktuální klima třídy. Zhodnocují spokojenost či nespokojenost žáků s okolím. V závěru se dospělo k relativně pozitivním hodnotám. Téměř polovina (43%, tj. 63 žáků) soudí, že nemají strach z ubližování ve škole, 25 žáků (17%) toto stanovisko přehodnocuje na „zřídka“, 17 žáků (12%) „občas“ a pouhých 8 žáků (6%) tvrdí, že mají ve škole „často“ strach z ubližování. Zajímavé je také stanovisko kategorie „nevím“, jenž tak označilo 32 žáků, což je poměrně vysoké číslo. Tato část respondentů nemá jistotu v klima třídy a tak zvolilo neutrální stanovisko.

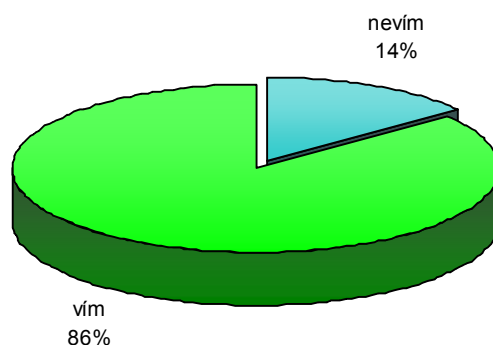
Otázka č. 11: Víš, co máš dělat, kdyby ti někdo ubližoval?

Tabulka č. 11: Víš, co máš dělat, kdyby ti někdo ubližoval ?

11. Víš, co máš dělat, kdyby ti někdo ubližoval ?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
nevím	8	6	7	21
vím	38	45	41	124

Zdroj: autor

Graf č. 14.: Víš, co máš dělat, kdyby ti někdo ubližoval ?



Zdroj: autor

V tomto případě byly odpovědi jednoznačné. Jako odpověď „nevím“ označilo 21 žáků, což činí 14%. Zato 124 žáků (86%) by si vědělo rady co dělat v situaci, kdyby dotazovanému někdo ubližoval. Nejčastějšími specifickými odpověďmi byly „nahlásit to učitelce nebo rodičům“, objevily se i případy „říct to sourozenci“, popř. „kamarádovi/ kamarádce“. Ale vyskytli se i tací, co odpověděli, že „by si ho nevšímalí“ nebo „by se bránili“.

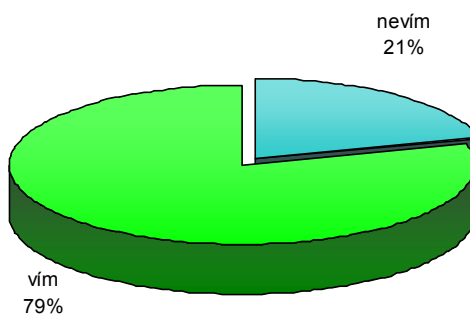
Otázka č. 12: Víš, co máš dělat, kdybys byl/a svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?

Tabulka č. 12: Víš, co máš dělat, kdybys byl svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?

12. Víš, co dělat, kdybys byl svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
nevím	11	10	9	30
vím	35	41	38	114

Zdroj: autor

Graf č. 15: Víš, co máš dělat, kdybys byl svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?



Zdroj: autor

Tato otázka se dívá na případ z jiného úhlu, než bylo u otázky č. 11. Zhodnocuje situaci, kdy dotazovaný není přímým aktérem děje, ale pasivním pozorovatelem. Celkem 30 žáků by si s touto situací nevědělo rady, 114 by zaujalo určité stanovisko, jeden neodpověděl. Nejčastějšími odpověďmi byly „nahlásit to učitelce nebo rodičům“. Objevily se i odpovědi jako „zastanu se ho“, „strhnu je od sebe“, „zavolám kolemjdoucího“, „zavolám policii“, „budu ho bránit“, „přiznám pravdu“. Toto je velmi zajímavé, jak si dotazovaní představili danou situaci. Většina by situaci řešila přes dospělou osobu, ale našli by se i tací, co by si zahráli na hrdiny a řešili by konflikt po svém.

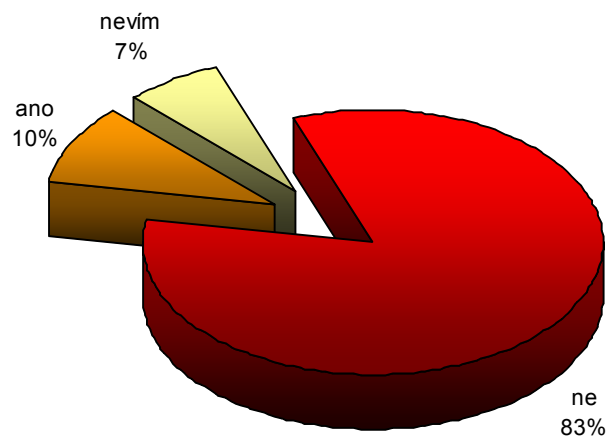
Otázka č. 13: Ublížil/a jsi někdy zvířeti?

Tabulka č. 13: Ublížil jsi někdy zvířeti?

13. Ublížil jsi někdy zvířeti?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
ne	44	34	43	121
ano	1	11	2	14
nevím	1	6	3	10

Zdroj: autor

Graf č. 16: Ublížil jsi někdy zvířeti?



Zdroj: autor

Tato otázka je zaměřena na bezprostřední ublížení němé tváři. Dohromady 121 žáků tvrdí, že nikdy žádnému živému tvorovi neublížilo, 14 žáků (10%) se doznává, že se tohoto činu kdysi dopustilo. Neočekávaný dotaz přišel od jednoho respondenta, který se ptal, zda zabití pavouka je ublížení zvířeti. Tato reakce mne velice překvapila a musela jsem objasnit, že zabití pavouka a jakéhokoli jiného hmyzu se za zabití nepočítá, neboť to lze považovat za obrannou reakci člověka, nikoli o úmyslné ublížení. Ublížení pavoukovi by znamenalo vytrhání nožiček nebo mouchám trhání křídélek. Hranici mezi úmyslným ublížením zvířeti a zabitím zvířete bylo pro 10 žáků velmi obtížné a tak zaujali neutrální stanovisko.

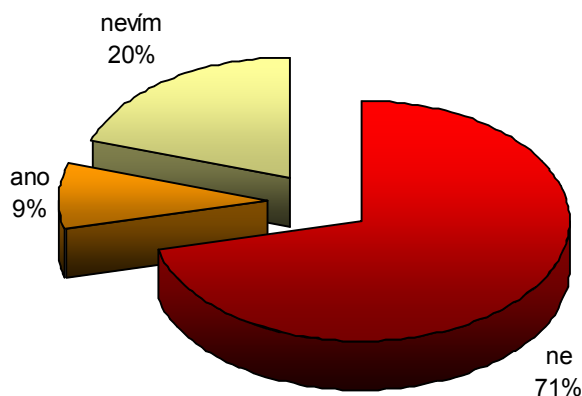
Otázka č. 14: Ublížil/a jsi někdy dítěti?

Tabulka č. 14: Ublížil jsi někdy ostatním dětem?

14. Ublížil jsi někdy ostatním dětem?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
ne	37	32	34	103
ano	4	6	3	13
nevím	5	13	11	29

Zdroj: autor

Graf č. 17: Ublížil jsi někdy ostatním dětem?



Zdroj: autor

Otázka byla zaměřená na bezprostřední ublížení pro změnu člověka. Zde lze vidět, jednoznačnou převahu jednesmdesáti procentní odpovědi „ne“ (103 žáků). Oproti předchozí otázce klesl poměr „ne“ ve prospěch „nevím“ na celých 20% (29 tázaných). To znamená, že žáci spíše než zvířeti ubližují sami sobě, že si žáci během dotazování uvědomili, že by mohli někomu potenciálně ublížit. V předchozích otázkách se jím nabízela škála různých forem ublížení, a tak přehodnotili svá stanoviska. Poměr „ano“ (zde 13 žáků) je relativně shodný jako v předchozí otázce.

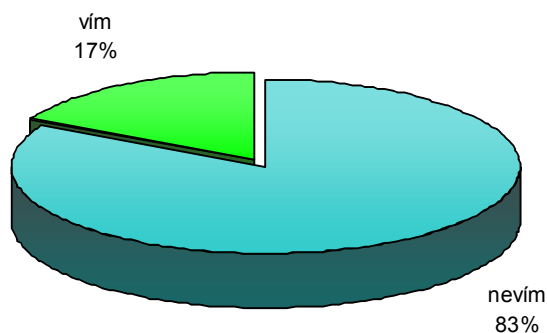
Otázka č. 15. Víš, kdo z učitelů na vaší škole má na starosti rady s nevhodným chováním?

Tabulka č. 15: Víš, kdo z učitelů na vaší škole má na starosti rady s nevhodným chováním?

15. Víš, kdo z učitelů na vaší škole má na starosti rady s nevhodným chováním?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
nevím	39	39	42	120
vím	7	12	6	25

Zdroj: autor

Graf č. 18: Víš, kdo z učitelů na vaší škole má na starosti rady s nevhodným chováním?



Zdroj: autor

Graf znázorňuje, zda žáci ví, na koho se obrátit s problémy s nevhodným chováním. Celkem 120 žáků netuší, a pouhých 25 žáků tvrdí, že ano. V odpovědi dále specifikují, že by se odkázali na učitele/učitelku nebo ředitele/ředitelku. V ojedinělých případech i jmenovitě.

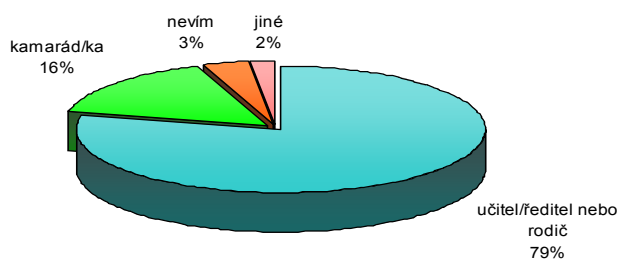
Otázka č. 16: Na koho ve škole by ses obrátil, kdyby ti někdo ubližoval?

Tabulka č. 16: Na koho ve škole by ses obrátil, kdyby ti někdo ubližoval?

16. Na koho ve by ses obrátil, kdyby ti někdo ubližoval?	Třebíč	Moravské Budějovice	Plzeň	celkem
učitel/ředitel nebo rodič	35	39	40	114
kamarád/ka	7	9	7	23
nevím	3	1	1	5
jiné	1	2	0	3

Zdroj: autor

Graf č. 19: Na koho ve škole by ses obrátil, kdyby ti někdo ubližoval?



Zdroj: autor

Tato otázka měla ryze doplňovací charakter. Žáci měli vysloveně zapsat, na koho se ve škole obrátit, kdyby se cítili ohroženi. Často však zapomínali, že otázka je směřována výhradně na školní prostředí a tak se objevovaly odpovědi typu „na učitele a rodiče“. Proto jsem kategorii učitel/ředitel rozšířila i na oblast rodičů. K této skupině se přiklánělo 114 žáků. Pro mne překvapujícím faktem byla kategorie „kamarád/kamarádka“, kde si tuto odpověď zvolilo celkem 23 žáků (16%), opět často jmenovitě. Pod kategorií „jiné“ (3 žáci, tj. 2%) se ukrývaly odpovědi typu „na nikoho“, „mě nikdo neubližuje“, „na sebe“. Poslední bližze specifikovaná odpověď je dost zavádějící. Kdyby se tento respondent stal obětí ubližování, neměl by nutkání se s tím někomu svěřit a začít to řešit. Konflikt by tak mohl vzrůstat k extrémům. Pět žáků na tuto otázku nedokázalo odpovědět..

8 Ověřování předpokladů

Předpoklad č. 1:

Ve třídě nalezneme 1- 2 žáky, které můžeme označit jako agresivní.

POTVRZENO.

Celá desatina, tedy každý patnáctý žák, se přiznala, že dřív někomu ublížila. Jednalo se o zvíře nebo člověka. Žák si je vědom, že to byl nepřijatelný přestupek, a tak se k němu v dotazníku přiznal. Je dobré, když si děti uvědomí své špatné chování. Tím dělají první krok k jeho nápravě. Musí si uvědomit hranice mezi přijatelným a nepřijatelným chováním, jedině tak se naučí spokojeně žít se svým okolím, které je bude akceptovat jako člověka.

Předpoklad č. 2:

Místa, kde bývá nejčastěji někomu ubližováno, jsou dostatečně vzdálená od možných svědků.

VYVRÁCENO.

Z nadpoloviční většiny se konfliktní situace projevují ve třídě. Agresor vyžaduje určité požadavky, aby mohl někomu ubližovat. Ke svému jednání potřebuje vhodné klima a sympatizující publikum, dále prostor, kde se dotyčný často vyskytuje a kde se nachází jeho osobní věci, aby mohl manipulovat s jeho majetkem. Třída tak splňuje veškeré potřebné parametry.

Předpoklad č. 3:

Děti považují za ubližování především přímé násilné fyzické akty než slovní napadení nebo manipulace s majetkem.

ČÁSTĚČNĚ POTVRZENO.

Respondenty sice bylo nejvíce označeno fyzické napadení a vyhrožování, ale ve velké míře měly zastoupení i urážky a urážky vlastní rodiny, schovávání a ničení osobních věcí a pomluvy. Lze tedy vyzorovat, že děti reagují na jakoukoli formu ubližování velmi citlivě. Tento úkaz je velmi pozitivní, neboť si děti včas všimnou, že se kolem nich děje něco nenormálního a můžou tak brzy do situace zasáhnout.

Předpoklad č. 4:

Většina dětí se s problémem agresivního chování svěří svému učitelovi, popř. rodičům.

POTVRZENO.

Žáci v drtivé většině ví, co dělat, kdyby se staly obětí ubližování nebo jejím pozorovatelem. A svěřili by se právě učiteli nebo rodičům.

Předpoklad č. 5:

Žáci nemají ponětí, kdo na škole vede problémy s nevhodným chováním, ale obrátili by se na třídního učitele.

POTVRZENO.

Děti skutečně netuší, kdo má ve škole oficiálně na starosti problémy s nevhodným chováním, ale obrátily by se na třídního učitele (ředitele), popř. na rodiče. Potvrzuje to, že by se s podobnou situací svěřily někomu blízkému, ke komu chovají důvěru a očekávají od něj pomoc. Tyto předpoklady splňuje především třídní učitel, jelikož právě on je hlavní oporou, pokud se ubližování vyskytuje na půdě školy.

9 Závěr

V teoretické části jsem se snažila definovat agresi a agresivitu a odhalit její souvislosti s životem dětí mladšího školního věku.

V praktické části jsem se pokusila odhalit výskyt agrese u dětí 4. a 5. ročníků ZŠ a upozornit tak na snižující se hranici tolerance násilí.

Mé výsledky potvrzují existenci vzrůstající agresivity u dětí mladšího školního věku. Míra tolerance násilí u českých dětí vsutku klesá. Děti jsou stále více agresivnější nejen vůči okolí, ale také vůči sebe sama.

Děti však nejsou schopné objektivně posoudit, jaké jednání je ještě přijatelné a jaké už nikoli. Pod vlivem různých faktorů si utvářejí své životní návyky, které si odnášejí do dospělosti. Naše společnost by se měla zaměřit na to, aby se dětem nepodbízely nevhodné obrazy a neutvářely si tak nepatřičné postoje a hodnoty. Na základě primárně utvořených hodnot se totiž buduje celá struktura osobnosti a jedinec se rozvíjí do obrazu, který mu je předkládán.

Cílem mé práce nebylo jen ověřit fakt, že mladá generace pohlíží na násilí z jiného pohledu než tomu tak bylo před 10 lety, ale upozornit, že věková hranice dětí se neustále snižuje. Násilí se dopouští už i děti v mateřských školách! Dokážeme si představit, kam to půjde dál? Rodiče často hledají příčiny ve škole a školních institucích, odsuzují je za nedostatečně vedenou kázeň, protože tady děti tráví většinu svého aktivního času. Příčinu však hledejme v rodinách, které jsou prvotními skupinami v předávajících určitých postojů a hodnot, a celkové společnosti, která je stále více ke zvyšující se hranici agresivity benevolentní.

10 Použitá literatura:

- ANTIER, E.: *Agresivita dětí*. Praha: Portál 2004
- BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ I.: *Šikana ve škole, na ulici, doma*. Praha: Albatros Plus 2006
- ČERMÁK I. *Dětská agrese*. Brno: CERM, 1998
- EDELSBERGER, L. a kol.: *Defektologický slovník*. Jinočany: H&`H 2000
- ČERMÁK, I.: *Lidská agrese*. Žďár nad Sázavou: Fakta v.o.s. 1999
- DALLOZ, D.: *Žárliivost a rivalita*. Praha, Portál 2002
- DENTEMAROVÁ, CH., KRANZOVÁ, R.: *O hněvu*. Praha 2: Lidové noviny 1996
- GÁL, F. a kol.: *Násilí*. Praha: EGEM 1994
- HENNIG, C.: *Antistresový program pro učitele*. Praha: Portál 1996
- KAST V. *Nebuďte obětí*. Brno: Era, 2003
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1995.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001.
- KOUKOLÍK F. *Vzpouza deprivantů* Praha: Galén, 2006
- KOUKOLÍK F. *Zlo na každý den*. Praha: Galén, 2001
- KUNCZIK M. : *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum 1995
- MARTÍNEK Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009
- MATOUŠEK O., KROFTOVÁ A. : *Mládež a delikvence*. Praha: Portál 2003
- MELGOSA, J.: *Zvládni svůj stres*. Praha: Finidr 2001
- NOVÁK, T.; CAPPONI, V.: *Sám proti agresi*. Praha: Grada 1996
- NOVÁK, T.; KUDLÁČKOVÁ, Y.: *Asertivní žena*. Praha: Grada 2002
- ORDNER G.: *Pohádky radí školákům*. Praha: Knižní klub 1999
- PEŠOVÁ, I.: *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. Praha: Grada 2006
- PRŮCHA, J.: *Pedagogický slovník*, Praha: Portál 2009
- ROGGE, J.U.: *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál 1996

- ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál 1995
- SPURNÝ, J.: *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion s.r.o 1996
- ŠIMANOVSKÝ, Z.: *Hra pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál 2002
- VAGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum 2005
- VESECKÁ R. : CHROMÝ J.: *Kriminalita, veřejnost, média*. Praha: Linde 2005

10.1 Internetové zdroje:

- [http://cafe.loveme.cz/video/mlady-vrah-natocil-mrtvolu-mobilem-brutalni-video/#more-7015](http://cafe loveme.cz/video/mlady-vrah-natocil-mrtvolu-mobilem-brutalni-video/#more-7015)
- <http://aktualne.centrum.cz/zpravy/krimi/clanek.phtml?id=673462>
- <http://www.psychoweb.cz/psychologie/neurotransmitery---acetylcholin---noradrenalin---gaba---dopamin---serotonin---glutamat/>
- <http://www.sebeposkozovani.ath.cx/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=3>
- http://vincent.sweb.cz/_private/stranka_5.htm
- <http://plzenska50.blog.cz/0710/markiza-pokuta-milion-korun-za-zabery-s-horici-kockou>
- www.ilom.cz, Mgr. Michal Vybíral, Liga otevřených mužů LOM, o.s.
- <http://www.prasad.cz/o-nas>
- http://www.studioharmonie.eu/cinska_medicina.html
- <http://www.inaraj.cz/zdravavyziva/zakladniziviny>
- <http://www.rodina-finance.cz/zdrava-vyziva.212/cokolada-ucinky-slozeni-i-degustace.20204.html>
- <http://www.novinky.cz/zena/deti/126203-pribyva-agresivity-mezi-detmi.html>

11 Seznam grafů a tabulek:

Grafy:

Graf č. 1: Počet žáků na školách

Graf č. 2: Poměr chlapců a dívek

Graf č. 3: Poměr tříd

Graf č. 4: S kým bydlíš v domácnosti?

Graf č. 5: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

Graf č. 6: Chodíš ráda do školy?

Graf č. 7: Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?

Graf č. 8: Vaše třída je...

Graf č.9: Znáš někoho z vaší třídy, komu je často ubližováno?

Graf č. 10: Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje, je?

Graf č. 11: Kde se to stává?

Graf č. 12: Co považuješ za ubližování?

Graf č. 13. Jak často se stává, že máš strach, že by ti mohlo být ubližováno?

Graf č. 14.: Víš, co máš dělat, kdyby ti někdo ubližoval ?

Graf č. 15: Víš, co máš dělat, kdybys byl svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?

Graf č. 16: Ublížil jsi někdy zvířeti?

Graf č. 17: Ublížil jsi někdy ostatním dětem?

Graf č. 18: Víš, kdo z učitelů na vaší škole má na starosti rady s nevhodným chováním?

Graf č. 19: Na koho ve škole by ses obrátil, kdyby ti někdo ubližoval?

Tabulky:

Tabulka č. 1: S kým bydlíš v domácnosti?

Tabulka č. 2: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

Tabulka č. 3: Chodíš ráda do školy?

Tabulka č. 4: Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?

Tabulka č. 5: Vaše třída je...

Tabulka č. 6: Znáš někoho z vaší třídy, komu je často ubližováno?

Tabulka č. 7: Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje je?

Tabulka č. 8: Kde se to stává?

Tabulka č. 9: Co považuješ za ubližování?

Tabulka č. 10: Jak často se stává, že máš strach, že by ti mohlo být ubližováno?

Tabulka č. 11: Víš, co máš dělat, kdyby ti někdo ubližoval ?

Tabulka č. 12: Víš, co máš dělat, kdybys byl svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?

Tabulka č. 13: Ublížil jsi někdy zvířeti?

Tabulka č. 14: Ublížil jsi někdy ostatním dětem?

Tabulka č. 15: Víš, kdo z učitelů na vaší škole má na starosti rady s nevhodným chováním?

Tabulka č. 16: Na koho ve škole by ses obrátil, kdyby ti někdo ubližoval?

12 Přílohy:

Dotazník pro žáky- nevyplněný :

Dotazník pro žáky

Tento dotazník neslouží jako vědomostní test, není zde žádná správná ani špatná odpověď. Zakroužkej, prosím, odpověď, která ti je nejbližší.

Dotazník je anonymní, nepodepisuj se!

Děkuji za spolupráci, Soňa Kubárová

Jsi : chlapec dívka

Kolik ti je let?

1. S kým bydlíš v domácnosti?

- s maminkou, tatínkem, sourozenci
- s maminkou a tatínkem
- jen s maminkou
- jen s tatínkem

s nevlastními rodiči

s prarodiči

s někým jiným (např. s kým):



2. Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

- sportuji
- chodím ven s kamarády
- dívám se na televizi
- poslouchám hudbu
- hraji hry na PC

surfuji na internetu

starám se o zvíře

čtu si

hraji na hudebním nástroji

3. Chodíš radla do školy?

spíše ano

ano

spíše ne

ne

nevím

4. Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?

Odhodnot' se známkou, jak ve škole (1- vyborne, 5- špatně):

5. Vaše třída je: (Zaškrtni pouze jednu správnou odpověď!)

- v zorná
- loajální
- s přátelskými vztahy

spíše slabě

zorná

nejvíce na škole

6. Znáš někoho z vaší třídy nebo školy, komu je často ubližováno?

ano

ne

nevím

Na otázky č. 7, a 8 odpovědi, jen pokusíš na 6 otázkou odpovědi ANO, jinak přejdi k otázce č. 9.

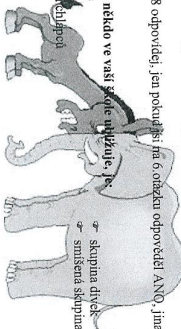
7. Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje, je

- chlapec
- dívka
- skupinka dětí
- skupinka dětí

skupina dětí

skupina dětí

skupina dětí i dívek



8. Kde se to stává?

- v šance
- ve třídě
- na zahradě
- cestou do školy nebo ze školy

v družině

v jiném prostředí (např. kafe):

.....

9. Co považuješ za ubližování? Můžeš zaškrtnout více možností:

- zlé pohledy
- odmlání (nebaví se s tebou)
- pomluvy
- osobní urážky, urážky vlastní rodiny
- schovávat a ničení osobních věcí

dotyky, srážení

vyhrožování

fyzické napadení

jiné (např. křivky):

10. Jak často se stává, že máš strach, že ti někdo ve škole ublíží?

- nikdy
- zřídka (jednou, dvakrát do roka)
- často (jednou, dvakrát za měsíc)
- často (každý týden, denně)
- nevím

11. Věk, co máš dělat, když by ti někdo ubližoval?

- nevím
- věm, např. co :



12. Věk, co máš dělat, když by jsi byl svědkem situace, kdy někdo někomu ubližuje?

- nevím
- věm (např. co):

13. Ublížil jsi někdy zvířeti?

- ne
- ano
- nevím



14. Ublížil jsi někdy ostatním dětem?

- ne
- ano
- nevím

15. Věk, kdo z učitelů má ve škole na starost rady s nevhodným chováním?

- nevím
- věm (např. kdo):

16. Na koho ve škole by ses obrátil/a, když by ti někdo začal ubližovat?

.....

Dotazník pro žáky- vyplněný (4. ročník, ZŠ Třebíč):

Dotazník pro žáky

Tento dotazník neslouží jako vědomostní test, není zde žádná správná ani špatná odpověď. Zastoukuj, prosím, odpovědi, která ti je nejbližší.

Dotazník je anonymní, nepodpisuj se!

Děkují za spolupráci, Seda Ruberová



Jsi : chlapce dívka

Kolik ti je let?

1. S kým bys byl v domácnosti?

- s maminkou, tatínkem, sourozenci
- s maminkou a tatínkem
- jen s maminkou
- jen s tatínkem

2. Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

- spím
- sledím ven s kamarády
- utírám se na toaletě
- používám počítač
- hraji hry na PC
- surfuji na internetu
- sledím se o zruře
- čtu si
- hraji na hudební nástroj

3. Chodíš ráda do školy?

- spíše ano
- ano
- spíše ne
- ne
- nevím

4. Jaké jsou podle tebe tvé školní výsledky?

Označ se známkou jak ve škole (1 - výborně, 5 - špatně):

5. Vaše třída je (Zaškrtni pouze jednu správnou odpověď)

- v zorně
- s přátelskými vztahy
- spíše hadavá
- zlozvyčná
- nejhorší na škole

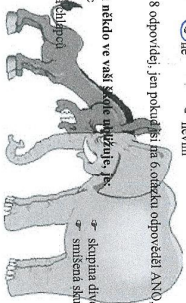
6. Znáš někoho z vaší třídy nebo školy, komu je často ubližováno?

- ano
- ne
- nevím

Na otázky 6, 7 a 8 odpovědi, jen pokud jsi na 6 otázku odpověděl ANO, jinak přešli k otázce 9.

7. Ten, komu někdo ve vaší škole ubližuje, je

- chlapce
- dívka
- skupina dětí
- skupina dětí a dospělých
- skupina dětí
- smíšená skupina chlapců i dívek
- skupina dětí



8. Kde se to stává?

- v šance
- ve třídě
- na záchodě
- cestou do školy nebo ze školy

9. Co považuješ za ubližování? Můžeš zaškrtnout více možností:

- zlé pohledy
- odmítní (nechví se s sebou)
- pomlky
- osobní úrazy, úrazy vřasní rodiny
- sňívání a ničení osobních věcí
- došky, srkání
- vyhrožování
- fyzické napadání
- jiné (např. křivé)

10. Jak často se stává, že máš strach, že ti někdo ve škole ublíží?

- nikdy
- zřídka (jednou, dvakrát do roka)
- občas (jednou, dvakrát za měsíc)
- často (každý týden, denně)
- nevím

11. Víš, co máš dělat, když by ti někdo ubližoval?

- nevím
- vim, např. se řít to rodičům nebo pom. učitelce.



12. Víš, co máš dělat, když bys byl svědkem situace, kdy někdo ubližuje?

- nevím
- vim (např. co řekla bych to

13. Ubližil jsi někdy zvířeti?

- ano
- ne
- nevím



14. Ubližil jsi někdy ostatním dětem?

- ne
- ano
- nevím

15. Víš, kdo z nich má ve škole na starost řady s nevhodným chováním?

- např.
- vim (např. kdo) pom. učitelka

16. Na koho ve škole bys se obrátil/a, když by ti někdo začal ubližovat?

-